

TIJDSCHRIFT VAN DE VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

UIT DE INHOUD:

- **UITNODIGING JAARVERGADERING**
- **AGENDA**
- **JAARVERSLAG VAN DE EERSTE EN TWEEDE
SECRETARIS**
- **JAARVERSLAG VAN DE PENNINGMEESTER**
- **COMMISSIE VERSLAGEN**
- **VERSLAG VAN DE VERENIGINGSRAAD 1973**
- **COMMISSIE PEDAK,
GESCHIEDENISMETHODEN VOOR HET BASISONDERWIJS,
CONSUMENTENRAPPORT II**
- **DR P.F.M. FONTAINE,
NIEUWS UIT DEN BOSCH**
- **MEDEDELINGEN**
- **BOEKBESPREKINGEN**

KLEIO

VERSCHIJNT MAANDELIJKS

15e JAARGANG – FEBRUARI – 2 – 1974

VERENIGING VAN LERAREN GESCHIEDENIS EN STAATSINRICHTING IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR

DRS. H. ULRICH, *voorzitter*, Vronkenlaan 63, Leiderdorp, tel. 01710-44780.

DRS. E.A.J. OUDENHOVEN, *1e vice-voorzitter*, Burg. Van Grotenhuisstraat 30, Oosterhout-Z., N.Br., tel. 01620-26665.

A.L. VERHOOG, *2e vice-voorzitter*, Drakenstein 8, Leiderdorp, tel. 01710-91003

C.L.A. DANIELS, *1e secretaris*, Apolloplantsoen 23, Zaandam, tel. 075-165602.

MEJ. DRS. R.E. NOORDIJK, *2e secretaresse*, Allard Piersonstraat 11 D, Rotterdam, tel. 010-763074

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, *penningmeester*, Paulus Potterstraat 26, Lisse, tel. 02521-15648, postrekening 128701, t.n.v. penningmeester van de VGN, Vreeswijkstraat 329, Den Haag.

L.W. BOOGERT, *comm. Pedak*, Wielengahof 21, Delft, tel. 015-563034.

H. DE RUYTER, *redactie Kleio*, Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657.

DRS. H.W. TIMMER, *P.A.-commissie*, Kogeldistel 64, Rotterdam, tel. 010-215347

A.P. DIJKSTRA, *Didaktiekcommissie*, H. Mesdagstraat 1, Meppel, tel. 05220-53559.

LEDENADMINISTRATIE

Aangifte en afschrijvingen van leden en informatie over contributiebetaling zenden aan: **Administratie V.G.N., mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.** Bij aangifte wordt verzocht mee te delen: naam, voorletters, eventueel titel, bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnummer, adres van de school waar men de hoofdbetrekking heeft.

CONTRIBUTIES

Contributies vanaf 1 januari 1971.

Gewone leden: a. docenten havo, v.w.o. en h.b.o.

f 45,—

b. docenten mavo

f 30,—

Buitengewone leden: a. gepensioneerden en b. zij die wel geschiedenisbevoegdheid bezitten, maar geen les geven op scholen voor mavo, v.w.o. en h.b.o.

f 25,—

Aspirantleden:

f 25,—

Echtparen:

f 50,—

KLEIO

Tijdschrift van de Vereniging van leraren Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.), verschijnt tien maal per jaar.

REDACTIE

H. DE RUYTER, *voorzitter*, Kon. Wilhelminalaan 22, Leidschendam, tel. 01761-3657.

DRS. P. VAN HEES, *secretaris*, tel. privé: 030-882365, correspondentie: p/a Instituut voor Geschiedenis, Kromme Nieuwe Gracht 20, Utrecht.

C.M.H. BOSCH, Bloemendaal.

DRS. C.P.W.F. HERZBERG, Lisse.

DR. P. VAN DER MEULEN, Bilthoven.

DRS. G.J. SLOOTWEG, Baarn.

DRS. S.Y.A. VELLENGA, Utrecht.

F. VISSER, Den Haag.

Abonnementen: voor leden gratis, voor niet-leden f 35,— per kalenderjaar.

Actieve leraren/leraressen kunnen alleen met goedvinden van het bestuur van de V.G.N. in aanmerking komen voor een abonnement.

Abonnementen opgeven aan: **Administratie V.G.N., mevr. N. Top-Andringa, Obrechtstraat 44, 's-Gravenhage, tel. 070-465973.**

Het geheel of gedeeltelijk overnemen van artikelen uit dit nummer is slechts toegestaan na onze schriftelijke goedkeuring.

De redactie.

UITNODIGING

aan de leden van de Vereniging van leraren in Geschiedenis en Staatsinrichting
in Nederland (V.G.N.)

tot het bijwonen der

Algemene Ledenvergadering

op

zaterdag 30 maart 1974.

Het nummer van "Kleio", dat met deze uitnodiging begint, is wederom voor een groot deel gevuld met de stukken, die nodig zijn ter voorbereiding van de jaarvergadering. De leden, die op de hoogte willen zijn van het reilen en zeilen van de V.G.N., die zich kritisch willen opstellen tegenover de activiteiten van bestuur en commissies, die mee willen leven met de vereniging, zullen kennis nemen van het geschrevene en straks ter jaarvergadering komen.

Natuurlijk zullen alle afdelingen zich over de hier verstrekte gegevens beraden en hun afgevaardigden, wel gemandateerd, naar Utrecht zenden. Doch vele individuele leden zullen zich eveneens de moeite getroosten van te komen, ten koste van slechts één enkele vrije zaterdag, om mee te beraadslagen en mee te werken aan een zo goed mogelijke besluitvorming.

Behalve de jaarstukken wordt op de middagvergadering de leden een voorstel tot wijziging der statuten voorgelegd, beogend de openstelling van de V.G.N. óók voor hen, die onderwijs in Geschiedenis en Staatsinrichting geven aan o.m. het lager beroepsonderwijs; het voorstel tot benoeming van enkele A.B.-leden leidt tot uitbreiding van het Algemeen Bestuur, teneinde de besluitvaardigheid van het A.B. te verhogen. Een voorstel tot contributieverhoging zou, gezien de uitbreiding der bestuurstaken, te verwachten zijn geweest. Nochtans treft U zo'n voorstel op de agenda niet aan!

We willen dit jaar volstaan met de herhaling van wat we vorig jaar onze leden voorhielden:

"Uw komst naar de algemene vergadering is een spoorslag voor Uw bestuur! "

Aan de huishoudelijke vergadering gaat des ochtends een openbaar gedeelte vooraf. Daarin zal het woord worden gevoerd door mevr. drs. N. Smit-Kroes, lid van de Tweede Kamer der Staten Generaal en van de vaste commissie voor Onderwijs en Wetenschappen dier Kamer, over

Onderwijs, vreemde historiën in het heden.

De jaarvergadering wordt gehouden in "Esplanade" aan het Lucas Bolwerk te Utrecht, voor autorijders snel bereikbaar vanaf rotonde Berenkuil en vanaf het station N.S. met de bussen van het openbaar vervoer.

U wordt verzocht, zo enigszins mogelijk, Uw komst vooraf te melden bij de penningmeester. Indien U aan de lunch deelneemt wordt U verzocht f 10,25 over te maken op gironummer 128701 t.n.v. de penningmeester der V.G.N., Vreeswijkstraat 329, Den Haag, onder vermelding van "lunch jaarvergadering".

Namens het bestuur,
1ste secr., C.L.A. Daniëls

AGENDA

van de jaarvergadering van de V.G.N. op zaterdag 30 maart 1974 in
"Esplanade" te Utrecht.

Openbaar gedeelte

10.00 uur: Aankomst en koffie.

10.30 uur: Opening.

Ingekomen stukken en mededelingen.

Jaarrede van de voorzitter.

11.00 uur: Inleiding door mevr. drs. N. Smit-Kroes, lid van de Tweede Kamer der Staten
Generaal, over:

"Onderwijs, vreemde historiën in het heden".

Gelegenheid tot het stellen van vragen.

12.15 uur: Aperitief.

12.45 uur: Lunch.

Huishoudelijk gedeelte. (aanvang 13.30 uur; de vergadering wordt onderbroken door een
korte thee- of koffiepauze).

1. Opening.
2. Notulen van de algemene ledenvergadering gehouden op zaterdag 7 april 1973
(Kleio, 14de jrg. nr. 5, mei 1973).
3. Ingekomen stukken en controle van de geloofsbrieven van de afgevaardigden.
4. Jaarverslag van de eerste en tweede secretaris.
5. Financiën:
  - a. verslag van de kascommissie-1973.
  - b. rekening 1973.
  - c. begroting 1974.
  - d. benoeming kascommissie-1974.
6. Verslagen van:
  - a. de Kleio-redactie.
  - b. De Didaktiekcommissie.
  - c. de commissie Post-Academiale Vorming.
  - d. de Mavo-commissie
  - e. de Pedagogische Akademie-Commissie.
7. Informatie over commissies, waarin de V.G.N. participeert.
8. Bespreking algemene zaken.
9. Vaststelling van tijd en plaats jaarvergadering 1975.
10. *Voorstel van Statutenwijziging.*

Het bestuur stelt voor, artikel 3 der statuten te wijzigen en als volgt te lezen:

Artikel 3 — Zij stelt zich ten doel het bevorderen van de belangen van het onderwijs
in geschiedenis en staatsinrichting in het algemeen en in het bijzonder aan scholen
voor algemeen voortgezet, voorbereidend wetenschappelijk en beroepsonderwijs of
daarmee gelijk te stellen scholen of opleidingen.

Toelichting: Zoals elders betoogd (o.m. in het jaarverslag der beide secretarissen)
voert de ontwikkeling der laatste jaren naar betrokkenheid van onze vereniging óók
bij het onderwijs in ons vak aan de scholen voor lager beroepsonderwijs. De
voorgestelde formulering schept de mogelijkheid, aan docenten bij het l.b.o. een
plaats in de V.G.N. te bieden.

11. Bestuurswisseling.
  - a. Aftreden van drs. H. Ulrich en A.L. Verhoog als lid van het D.B.; van L.W. Boogert en H. de Ruyter als lid van het A.B.
  - b. Voorstel tot benoeming van K. van Dijk tot voorzitter; van drs. H. Ulrich en A.L. Verhoog tot leden van het A.B.; alsmede tot lid van het A.B. van P.G. Ruys (voorzitter Mavo-commissie), drs. G.J. Slootweg (voorzitter Kleio-redactie) en M.J. van Velzen (voorzitter Onderwijskundige Commissie).

Toelichting: De huidige voorzitter heeft na 2 jaar de wens te kennen gegeven, het voorzitterschap neer te leggen; het bestuur vond de heer K. van Dijk te Heiloo bereid, zijn functie over te nemen.

Door de benoeming van drs. H. Ulrich en A.L. Verhoog tot A.B.-leden is het contact met de Commissie Modernisering Leerplan verzekerd; de andere voorgestelde A.B.-leden verzekeren de band van het bestuur met de achter hun naam vermelde commissies. Bij het opstellen van deze voordracht was in de vacature van voorzitter der Pedak-commissie nog niet voorzien.
12. Mededeling van het rooster van aftreden:

1975: mej. drs. R.E. Noordijk; C.L.A. Daniëls; drs. E.A.J. Oudenhoven.
1976: A.P. Dijkstra; drs. C.P.W.F. Herzberg; drs. H.W. Timmer.
1977: K. van Dijk; P.G. Ruys; drs. G.J. Slootweg; drs. H. Ulrich; M.J. van Velzen; A.L. Verhoog.
13. Rondvraag.
14. Sluiting.

JAARVERSLAG VAN DE EERSTE SECRETARIS.

De buitenstaander, opkijkend van het steeds stijgend ledental van de V.G.N. — per 31 december 1973, 1630 — zou blijk geven van een grote naïveteit, indien hij meende, dat tengevolge van deze op zich verheugende groei de eenentwintig bestuursvergaderingen in 1973 (10 A.B. plus 11 D.B.) zouden hebben weerklonken van juichend optimisme en grootse verwachtingen voor de toekomst. Helaas is dat niet het geval. Het groeiend aantal leden betekent, dat steeds meer geschiedenisdocenten iets of veel van de vereniging verwachten, hetgeen de verantwoordelijkheden van het bestuur niet verlicht, integendeel. De nieuwe leden melden zich aan voor het lidmaatschap in een tijd, die helaas voor het geschiedenisonderwijs niet veel goeds schijnt te beloven. Gaarne en bij voorkeur strijdend in de voorhoede, heeft men vaak de indruk in achterhoede-gevechten te zijn verwickeld; een jaarverslag kan dan de indruk maken van de door ons vaak verfoeide "histoire de bataille".

Geldt de gestegen bestuursverantwoordelijkheid voor het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting in alle onderwijstakken, de grote toestroming van mavo-docenten legde a fortiori een claim op de bestuurswerkzaamheden. De nu enige jaren bestaande mavo-commissie behoefde dringend uitbreiding en grotere invloed op de werkzaamheden der andere commissies; de in '73 gestarte mavo-applicatiecursussen, in de totstandkoming waarvan de V.G.N. een groot aandeel had, voorzien niet in alle behoeften en onze afdelingen zullen terwille van het mavo hun werkterrein moeten verruimen. Daarnaevens liet het bestuur zijn aandacht gaan naar de plaats van de geschiedenis in het lager beroeps-onderwijs; de noodzakelijke eerste contacten werden gelegd, zonder dat dit in 1973 reeds tot concrete stappen of plannen op dit moeilijke en voor ons nog onbekende terrein kon leiden; we hoeven echter slechts het woord "middenschool" te gebruiken om de belangrijkheid van onze occupatie met deze onderwijstak te demonstreren.

realisatie?
"Middenschool": die term moest wel vallen. Het bestuur had minister Van Kemenade uitgenodigd, op de jaarvergadering 1974 te komen spreken over de plaats der sociale vakken op de middenschool, doch de bewindsman deelde mede, op ons verzoek niet te kunnen ingaan, daar momenteel de bespreking van de hoofdlijnen van zijn beleid plaats vindt in de overlegorganen, terwijl "de uiteindelijke vorm van een middenschool eerst in een later stadium aan de orde zal komen". Het bestuur nam wel de vrijheid, bij de minister en vervolgens bij drs. H.J. Jacobs, voorzitter van de "innovatie-commissie-middenschool" om een plaats te verzoeken in de begeleidingscommissies van de middenschool-experimenten; we zouden dan ab ovo de positie van ons vak in dit nieuwe onderwijstype kunnen begeleiden. Overigens ontnemt de onduidelijkheid van veel plannen ons de mogelijkheid tot het zetten van concrete stappen of het ontwerpen van een doeltreffende strategie.

De ontworpen basistabellen voor het ongedeelde VWO baarden veel zorg. Tegen een mogelijke vermindering van het urenental voor geschiedenis en staatsinrichting in de derde klas atheneum werd geadresseerd; eenzelfde bedreiging van het aantal uren in de vierde klas van het atheneum-a had eveneens de aandacht van het bestuur. Over het ons vak bedreigende wetsontwerp-brugklas werd een schrijven gericht tot de minister en tot de vaste commissie voor onderwijs van de Tweede Kamer der Staten Generaal. Beide instanties werden ook benaderd in verband met de plannen, voor de toelating tot

bepaalde universitaire studierichtingen alleen nog maar de cijfers van de schriftelijke examens mee te tellen; zulks werd, zo hebben wij betoogd, discriminatoir t.a.v. ons vak geacht.

Bij de verdediging van ons vak in goed gedocumenteerde en beargumenteerde adressen bleek, hoe het de bestuursleden aan tijd ontbrak om zich voortdurend op de achtergronden te bezinnen van waaruit deze verdediging moet worden gevoerd. Vandaar het bestuursbesluit tot het vormen van een onderwijskundige commissie van bijstand, die wellicht aan het bestuur zou kunnen worden toegevoegd, zonder andere taak dan het fungeren als "braintrust" voor het bestuur.

Vooruitlopend op het aldus voorzien in een pijnlijk gevoelde behoefte, werden de onderwijskundige aspecten van o.a. het brugklaswetsvoorstel en een uit te geven V.G.N.-brochure in de laatste bestuursvergadering van 1973 door het A.B. grondig doorgenomen met de leden Erdtsieck, Van der Meulen en prof. Roorda, die zich als immer bereid verklaard hadden voor het bestuur de nodige overwegingen aan te dragen, voor het bepalen van een degelijk bestuursstandpunt noodzakelijk.

Veel aandacht moest, iedere bestuursvergadering weer, besteed worden aan beide dit jaar gehouden enquêtes. Allereerst het samen met de sectie-geschiedenis van de Academische Raad gehouden onderzoek naar de plaatsen, waarop afgestudeerde historici de laatste jaren terecht zijn gekomen. De grote toeloop van nieuwe geschiedenisstudenten en overweging van de resultaten dezer enquête leidden tot het publiceren van een verklaring door beide initiatiefnemers, waarin de studie der geschiedenis aan niet zeer sterk door liefde tot het vak gemotiveerden werd ontraden. Overleg met de organisatie van studenten in de geschiedenis in Nederland (O.S.G.N.) leidde niet tot medewerking van hun kant aan deze verklaring; zij wilde de situatie van het vak, door de studenten positief beoordeeld, "laten prevaleren boven de beroepssituatie".

Een uitvoerig verslag van de enquête onder onze leden gehouden, o.m. naar het functioneren der afdelingen, zal nog worden gepubliceerd. Te dezer plaatse moet wel worden opgemerkt, dat ten overstaan van de voortdurende aandacht, aan bovengeschetste situatie en problemen besteed, het gebrekkige contact met de leden door het bestuur als een gemis werd ervaren. Hoe gebrekkig inderdaad dit contact is, bleek weer eens op de in november gehouden verenigingsraad: een meerderheid der afdelingen kwam niet opdagen, zodat deze bijeenkomst voor wat betreft het gebodene en besprokene een succes, voor wat haar eigenlijke bedoeling aangaat echter een misser is geworden.

Helaas groeide in dit verslagjaar bij het bestuur de overtuiging, dat de Raad van Vakgroepen niet zodanig functioneert, dat van een slagvaardig instrument in de strijd om de onderwijsbelangen kan worden gesproken. Het Dagelijks Bestuur van de Raad mist daartoe de nodige bevoegdheden. Daarnaar gevraagd door de nieuw optredende voorzitter van de Raad, heeft het bestuur gesteld, dat de V.G.N. zich allereerst de behartiging van het onderwijs in de geschiedenis en staatsinrichting, zijnde dit een eminent onderwijsbelang, moet aantrekken en deze behartiging moet laten prevaleren boven andere overwegingen, aldus beantwoordend aan haar statuten en de uit haar bestaan voortvloeiende opdracht.

Voor tal van activiteiten en wetenswaardigheden zij verwezen naar de jaarverslagen van penningmeester, Kleio-redactie en commissie-secretarissen. Gaarne wil het bestuur zijn grote erkentelijkheid uitspreken voor het vele werk, door deze redactie en commissies (in wier rij zich dit jaar de commissie audio-visuele hulpmiddelen schaarde) in dit verslagjaar verzet.

Door het lidmaatschap van redactie- en commissievoorzitters van het algemeen bestuur bleven alle bestuursleden van elkaars werkzaamheden op de hoogte; communicatiestoornissen behoren zo praktisch tot de onmogelijkheden, zodat, in tegenstelling tot wat over het contact met de leden moet worden geconstateerd, de gang van zaken op dit punt tot tevredenheid strekt.

Onder auspiciën van het Nederlands-Duits cultureel accord organiseerde de commissie-buitenland deze zomer een geslaagde conferentie voor jonge Duitse en Nederlandse geschiedenisdocenten in het Maarten Maartenshuis te Doorn. Het bestuur heeft erop aangedrongen, de volgende conferentie (in Duitsland in 1974 te houden) meer aan onderwijskundige dan aan academische problemen te wijden; deze suggestie is door de Duitse collega's geaccepteerd, zodat het wachten nu is op nadere berichten en invitaties van die zijde. Het Int. Committee van de Historical Association nam contact met ons op en vroeg om inlichtingen over onze werkzaamheden, waaraan is voldaan. Een Belgische uitnodiging bereikte ons tot onze spijt te laat om er gevolg aan te kunnen geven. Sinds kort zijn wij op de hoogte van het bestaan van een Vlaamse zustervereniging; naar contact met haar wordt onzerzijds gestreefd.

Van de betrekkingen, door de V.G.N. met anderen onderhouden, verdienen nog enkele hier de aandacht.

Daar is allereerst het veelvuldig contact met enkele afdelingen van het Departement van Onderwijs en Wetenschappen. De onderwijskundige activiteiten en publicaties van onze vereniging zijn ondenkbaar zonder de steun van de in die departementsafdelingen belichaamde overheid. Met erkentelijkheid dient te worden geconstateerd, dat deze contacten steeds prettig verliepen. Op één punt moest echter de V.G.N. zich verzetten, doch zij niet alleen: didactische en post-academische activiteiten in de schooltijd zouden niet langer gesubsidieerd worden. Gelukkig gold dit niet voor reeds geplande bijeenkomsten; toch meende het bestuur langs de ons ten dienste staande kanalen te moeten opkomen voor de tot dusver gevolgde praktijk. Het door het departement gemaakte onderscheid tussen schooltijd (lestijd) en werktijd is ons niet altijd even duidelijk.

De contacten met de reeds eerder genoemde sectie-geschiedenis van de Academische Raad werden in enkele gesprekken verstevigd en leverden behalve vermelde enquête ook een advies van het V.G.N.-bestuur op betreffende de eisen, aan het vakkenpakket van toekomstige geschiedenisstudenten te stellen. Zoals bekend, adviseerde het bestuur tot het stellen van geen voorwaarden; gemiste vakken beperken de specialisatie-mogelijkheden van de student of moeten worden "bijgespijkerd". Ons advies werd nagenoeg ongewijzigd overgenomen; wel drong onze gesprekspartner aan op leesvaardigheid in de moderne talen.

Uitvoerig overleg werd gepleegd met de organisatoren van het projekt-Vredesonderwijs van het Polemologisch Instituut der Rijksuniversiteit te Groningen. Een uit vier medewerkers aan het projekt bestaande deputatie werd op 27 maart '73 door het algemeen bestuur voor een grondige gedachtenwisseling ontvangen.

Ook hierna bleef het bestuur bedenkingen tegen enkele aspecten koesteren, waarvan het schriftelijk aan drs. B.J.Th. ter Veer mededeling deed. Uit nadere correspondentie bleek dat met enkele van onze bezwaren rekening werd gehouden bij de verdere uitwerking van het projekt, zodat het bestuur een en ander met kritische belangstelling blijft volgen.

Uit de kringen der nieuwe lerarenopleiding bereikte ons de wens tot nauwer wederzijds

contact, hetgeen door het bestuur uiteraard ten eerste wordt toegejuicht en hogelijk gewaardeerd; de nadere uitwerking moest bij het opstellen van dit verslag nog volgen. Ondermeer zou vanuit dit milieu een bijdrage kunnen worden geleverd voor de bezetting van verschillende commissies, zijnde de bemanning van onze commissies nog steeds een grote hindernis voor het goed functioneren van de vereniging. Een in 1972 in Kleio geplaatste oproep immers, om zich actief voor de V.G.N. in te zetten, leverde slechts de aanmelding van één bereidwillige op, van wier diensten dan ook direct gebruik werd gemaakt.

De V.G.N. bestond op 22 november 1973 15 jaar. Dreigende gevaren of belemmeringen van buitenaf voor het onderwijs in geschiedenis en staatsinrichting kan zij niet verhinderen te ontstaan; wel zal zij blijven trachten, die gevaren te keren, belemmeringen uit de weg te ruimen. V.G.N. betekent echter niet een bestuur en wat commissies; het betekent ruim 1600 leden, wier belangstelling en wier medewerking worden verwacht. Het bestuur tracht de leden zo goed mogelijk op de hoogte te houden en maakt daarbij gebruik van de bekende ten dienste staande middelen, o.a. van "Kleio", waarin het afgelopen jaar enkele malen bestuursmededelingen verschenen. Een mogelijkheid, zulks nog meer dan tot dusver te doen, wordt bekeken.

Het zal echter in het zestiende levensjaar van de V.G.N., nu sommige van haar taken geprofessionaliseerd en geïnstitutionaliseerd gaan worden als gevolg van een onherroepelijk voortgaande maatschappelijke ontwikkeling, doch de taak van kritisch begeleider in ieder geval overblijft, meer dan ooit nog noodzakelijk zijn dat het bestuur zich bij gewijzigde omstandigheden door belangstellende en medewerkende leden gesteund weet.

C.L.A. Daniëls

1ste secretaris

mej. drs. R.E. Noordijk

2de secretaris

Hieronder volgt een overzicht van de afdelingen en hun besturen. Het aantal stemmen dat elke afdeling op de aanstaande jaarvergadering mag uitbrengen, wordt bepaald door het aantal volledige tientallen leden. De vermelde aantallen leden zijn van 16 januari 1974.

Afdeling ALKMAAR; aantal leden: 64

Voorzitter: C.v.d. Kolk, Honthorstlaan 19, Alkmaar.

Secretaris: F. Nijhuis, Lindenlaan 12, Bergen N.H., tel. 02208-3821.

Penningmeesteresse: mej. K.P. Klomp, Sportlaan 77, Den Helder.

Afdeling AMSTERDAM; aantal leden: 163

Voorzitter: drs. G. Fransen, De Sav. Lohmanlaan 5, Amstelveen, tel. 020-415636.

Secretaris: drs. W.G. Ubink, A. Mauvelaan 7, Nederhorst den Berg, tel. 02945-1635.

Afdeling ARNHEM; aantal leden: 156

Voorzitter: drs. H. v.d. Berg, Morgensterstraat 5, Arnhem.

Secretaris: drs. J. Pilger, Kinkelenburglaan 2, Arnhem, tel. 085-612134.

Penningmeester: drs. H.J. Lebbink, de Mathenalaan 12, Arnhem.

Afdeling DEN BOSCH; aantal leden: 65

Voorzitter: drs. H.A.V.M. van Stekelenburg, Moleneindstraat 16, Vught.

Secretaris: V.H. van Dongen, Philips de Tweedestraat 51, Den Bosch, tel. 04100-46753.

Penningmeester: A.Th. Wijdeveen, Colijnstraat 53, Oss.

Afdeling BREDA; aantal leden: 99

Voorzitter: drs. E.G. Pflitsch, Zusterfeld 52, Breda

Secretaris: J.M. de Vries, Bavelselaan 224, Breda, tel. 01600-50439.

Penningmeester: W.F.M. Mathijssen, Antwerpenstraat 596 C, Breda.

Afdeling EINDHOVEN; aantal leden: 58

Voorzitter: drs. A.C. Niemeijer, Wijngaardplein 39, Eindhoven.

Secretaris: drs. J.M.P. van Oorschot, Junolaan 16, Eindhoven, tel. 040-434838.

Penningmeesteresse: mevr. N. van Berkel-Bergé, Boschdijk 932, Eindhoven-Acht.

Afdeling GOES; aantal leden: 31

Voorzitter: drs. H.J. Vader, Koolesweg 6, Biggekerke.

Secretaris: G.B. Schoenmakers, Spanjaardstraat 37, Middelburg, tel. 01180-5813.

Penningmeester: F.M.S. Beerens, Kamperfoeliestraat 40, Goes.

Afdeling GRONINGEN; aantal leden: 96

Voorzitter: drs. H. Lambooy, Burg. de Hoopstraat 16, Veendam.

Secretaris: B. Bielefeld, Kamperfoelieweg 42, Paterswolde, tel. 05907-1319.

Penningmeester: drs. W.G. Meyer, Weerdingerstraat 236, Emmen.

Afdeling DEN HAAG; aantal leden: 167

Voorzitter: drs. L.J.M. Besselink, Franklinstraat 103, Den Haag

Secretaris: A.E. Joustra, Lindenstraat 22 's-Gravenzande, tel. 01748-3251.

Penningmeester: W.H. v.d. Wey, Pomonalaan 21, Den Haag.

Afdeling HAARLEM; aantal leden: 66

Voorzitter: drs. W.L. van Voorst Vader, Midden Duinendaalseweg 4, Bloemendaal.

Secretaris: W.A. Mooy, Noorderdreef 160, Nieuw Vennep, tel. 02526-3478.

Penningmeester: A. de Vries, Julianalaan 39, Overveen.

Afdeling HEERLEN; aantal leden: 41

Voorzitter: M.J. van Velzen, MGR. van Gilsstraat 6, Kerkrade.

Secretaris: M.G.G. Goessens, Leenderkapelweg 27, Schaesberg, tel. 045-315656.

Penningmeester: W.Ch.E. Müller, Johannes XIII-singel 20, Heerlen.

Afdeling HENGELO; aantal leden: 50

Voorzitter: A.A.M. Spatens, De Akker 24, Hengelo

Secretaris: J. Driessen, Th. de Keyserstraat 276, Enschede, tel. 05420-10858.

Penningmeester: T.A. Boonstoppel, Hofstraat 4, Losser.

Afdeling LEEUWARDEN; aantal leden: 78

Voorzitter: G.Ph. Bol, Leeuwerikstraat 20, Leeuwarden.

Secretaris: H.J. Ritsma, Gerard Terborghstraat 19, Leeuwarden, tel. 05100-22326

Penningmeester: K.D. Stavenga, Van Helsdingenstraat 47, Hardegarijp.

Afdeling MAASTRICHT; aantal leden: 46

Voorzitter: Broeder Bavo Salman, Tongerseweg 135, Maastricht.

Secretaris: drs. E. Koers, Veldspaatstraat 23, Maastricht, tel. 043-30036

Penningmeester: drs. L.A.M. Brands, Geleenstraat 37a, Munstergeleen.

Afdeling ROTTERDAM; aantal leden: 131

Voorzitter: J.G. Kikkert, Karekietlaan 12, Oostvoorne.

1e Secretaris: I. Kuyper, Kamperfoelielaan 15, Oostvoorne, tel. 01885-3189.

2e Secretaris: (Commissie P.A.V.) J.G. Kikkert, adres zie boven.

Penningmeester: W.D.J. Lafeber, Sportlaan 31, Vlaardingen.

Afdeling UTRECHT; aantal leden: 147

Voorzitter: dr. M.B. van der Hoeven, Lamb. Heynricsstraat 26H, Amersfoort.

Secretaris: drs. H. Greeven, John. F. Kennedylaan 131, Woudenberg, tel. 03498-2394.

Penningmeesteresse: mevr. drs. M. Hegyi-Langenbach, Abr. Bloemaertstraat 1, Utrecht.

Afdeling VENLO; aantal leden: 36

Voorzitter: drs. J.A. Zeeuwen, Rozenkransstraat 11, Venlo.

Secretaris: drs. H.G.M. Korsten, Groenstraat 244, Venlo, tel. 077-19405.

Penningmeester: drs. Th.L.A.M. Seelen, Groenstraat 242, Venlo.

Afdeling ZUTPHEN; aantal leden: 50

Voorzitter: dr. J. Reijers, Pr. Bernhardlaan 36, Zutphen.

Secretaresse: mevr. drs. A. Goudriaan-de Ru, Gerstekamp 12, Warnsveld, tel. 05750-2858.

Penningmeester: drs. H. Smit, Deventerweg 164, Zutphen.

Afdeling ZWOLLE; aantal leden: 86

Voorzitter: drs. S. Hörchner, Stevinstraat 9, Kampen.

Secretaris: J.C. Vrielink, H. Stevinstraat 11, Harderwijk, tel. 03410-5288.

Penningmeester: H.M. de Weerd, Sportlaan 5, Harderberg.

JAARVERSLAG VAN DE PENNINGMEESTER

BALANS per 31 december 1973 (met vergelijkende cijfers per 31 december 1972)

	31-12-73	31-12-72		31-12-73	31-12-72
Liquide middelen	f 33.390,02	f 28.752,72	Crediteuren	f 24.561,30	f 7.558,30
Debiteuren	f 18.248,—	f 3.349,88	Res.P.A.coll. nr.4		f 3.500,—
Inventaris	f 240,—	f 320,—	Res.P.A.coll.nr.5	f 4.000,—	
			Res.Comm.Onderbouw	f 2.000,—	f 1.000,—
			Vermogen	f 21.316,72	f 20.364,—
	<u>f 51.878,02</u>	<u>f 32.422,60</u>		<u>f 51.878,02</u>	<u>f 32.422,—</u>

Staat van baten en lasten 1973 met begrotingscijfers 1974.

Baten	Begroot 1973	Werkelijk 1973	Begroot 1974
Contributies	f 47.500,—	f 55.583,—	f 57.100,—
Abonnementen	- 3.400,—	- 5.415,—	- 6.250,—
Advertenties	- 5.000,—	- 4.425,—	- 5.000,—
Verkoop Kleio	- 960,—	- 1.268,75	- 1.000,—
Verkoop Brugklasrapport	- 280,—	- 1.068,—	—,—
Ontvangsten vorige jaren	- 400,—	- 1.830,—	- 200,—
Interest	- 500,—	- 636,32	- 980,—
	<u>f 58.040,—</u>	<u>f 70.226,07</u>	<u>f 70.530,—</u>
Lasten			
Kleio	f 25.000,—	f 28.347,58	f 30.000,—
Bestuur	- 13.000,—	- 11.641,65	- 15.000,—
Alg. Ledenvergadering	- 1.650,—	- 1.593,40	- 2.000,—
Afdelingen	- 500,—	- 141,75	- 1.000,—
Verenigingsraad	- 1.000,—	- 642,60	- 1.000,—
Administratiekosten	- 8.000,—	- 9.388,64	- 9.500,—
Redactie Kleio	- 1.200,—	- 1.760,19	- 1.750,—
Commissie Pedak	- 1.650,—	- 2.305,—	- 2.500,—
Commissie Mavo	- 1.500,—	- 976,26	- 1.650,—
Commissie Didaktiek	- 1.500,—	- 1.435,95	- 1.650,—
Commissie Audio Visuele Media	- 500,—	- 596,05	- 1.000,—
Commissie Ad Hoc	—,—	—,—	- 500,—
Commissie Post Academiale Vorming	- 1.650,—	- 1.500,—	- 1.650,—
Commissie Buitenland	—,—	—,—	- 500,—
Raad van Vakgroepen	- 500,—	- 558,—	- 650,—
Opbrengst Brugklasrapport	- 210,—	- 801,—	—,—
Contributie aan organisaties	- 100,—	- 60,—	- 100,—
Afschrijving Inventaris	- 80,—	- 80,—	- 80,—
Terugbetaalde Subsidie Min.v. Ond. en Wet.	—,—	- 2.445,65	—,—
Batig saldo	—,—	- 5.952,35	—,—
	<u>f 58.040,—</u>	<u>f 70.226,07</u>	<u>f 70.530,—</u>

BATEN

Contributies.

Door gebruik te maken van acceptgirokaarten is, dit in tegenstelling tot vorige jaren, de inning van de contributie bevredigend verlopen. Het aantal leden dat tot op 31 december 1973 nog niet betaald had is verhoudingsgewijs gering. Dit stemt tot vreugd en het Bestuur zegt alle leden dank voor hun medewerking.

De sterke groei van de Vereniging komt in de hier weergegeven cijfers duidelijk tot uiting. Voor de toekomst is voorzichtig met enige voortzetting van deze groei rekening gehouden.

Alle gunstige berichten over de contributie-inning ten spijt, blijft voor niet-betalende leden en/of abonnees de regeling van kracht dat, na de eerste aanmaning na ontvangst van de acceptgirokaart, iedere volgende aanmaning belast wordt met f 2,50 administratiekosten. Wanneer er aan het eind van het jaar leden zijn (of abonnees) die na herhaalde aanmaningen hun contributie resp. abonnementsgeld niet hebben voldaan, dan zal het lidmaatschap of het abonnement door de Vereniging worden opgezegd krachtens art.8 van de Statuten.

Abonnementen.

Ook hier geldt dat door inning via acceptgirokaarten het aantal niet-betalende abonnees gering is gebleven.

Met ingang van 1 januari 1974 is het tarief voor het Abonnement op Kleio verhoogd tot f 35,— per kalenderjaar.

Advertenties.

De inkomsten uit advertenties zijn achtergebleven bij de begroting. De werving van advertenties voor Kleio brengt problemen met zich, die de extra aandacht van de Kleio-redactie en het Bestuur hebben.

De tarieven voor de advertenties zullen opgetrokken worden tot het hiervoor geldende landelijke niveau.

Verkoop Brugklasrapport.

Voor 1974 zijn geen inkomsten begroot uit deze bron omdat het Brugklasrapport geheel is uitverkocht.

Een eventuele herdruk wordt niet overwogen.

Ontvangsten vorige jaren.

Het is plezierig te constateren dat vele leden en abonnees hun achterstallige contributie resp. abonnementsgeld in de loop van 1973 betaald hebben.

LASTEN

Kleio

Dat de begrotingsoverschrijding voor Kleio zo beperkt is gebleven, is uitsluitend te danken aan de subsidie die voor een aantal publicaties werd verleend en aan de reservering die op de Begroting 1973 was gemaakt voor Kleio Post Academica nr. 4.

Bestuur.

Ondanks de hoge vergaderfrequentie en de stijgende kosten in Horeca-sector en openbaar vervoer zijn de bestuurskosten binnen het begrote bedrag gebleven. De zeer sterke prijsstijgingen en de mogelijke uitbreiding van het A.B. maken het verstandig met stijging van de bestuurskosten in het komende jaar rekening te houden.

Administratiekosten.

De positieve opmerkingen over de contributie-inning onder de "Baten" gedaan, moeten hier aangevuld worden met een zeer te betreuren feit: het zal U niet ontgaan zijn dat bij de eerste acceptgirokaart de naam van lid of abonnee abusievelijk niet afgedrukt was.

Deze fout heeft voor de Administratie van de V.G.N. vrij veel extra kosten met zich gebracht. Vooral dank zij de vasthoudendheid van de heer J. Houweling, administrateur van de Vereniging, zijn echter alle "anonieme" betalingen achterhaald.

Deze zaak, samen met het extra werk dat de groei in ledental met zich bracht en de sterke stijging van portokosten, verklaren de overschrijding van het voor de Administratiekosten begrote bedrag.

Redactie Kleio en de "Commissies".

De diverse overschrijdingen van begrote bedragen voor Commissie-activiteiten zijn geheel verklaarbaar door hoge vergaderfrequenties en sterk gestegen vergaderkosten, welke de grote werkzaamheid van de Commissies weerspiegelen.

De Commissie Audio Visuele Media kwam op de Begroting 1973 (bijlage Kleio, 14e jrg. no. 2) voor als "Commissie Ad Hoc".

De Commissie Ad Hoc op de Begroting 1974 heeft betrekking op de binnen afzienbare tijd te vormen "Onderwijs-Advies Commissie".

Voor het eerste komt de Commissie Buitenland op de Begroting voor; in vorige jaren zijn de door deze Commissie gemaakte kosten bestreden uit "Kulturele Akkoorden" met het Buitenland.

Het is de vraag of alle in 1974 door deze Commissie te maken kosten uit voornoemde bron bekostigd kunnen blijven worden.

Opbrengst Brugklasrapport.

Van de opbrengst ging, — voor het laatst —, $\frac{3}{4}$ naar de drie Pedagogische Centra, die voor hetzelfde aandeel de financiering hadden verzorgd.

Terugbetaalde subsidie Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen.

Na vaststelling van de definitieve subsidie voor diverse onderwijskundige publicaties en activiteiten (in 1971), bleek dat de V.G.N. voor dat jaar een te groot voorschot had ontvangen; dit te veel ontvangen bedrag is in 1973 aan het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen terugbetaald.

Batig Saldo.

Van het Batig Saldo zal f 4.000,— worden bestemd voor de uitgave van Post Academica no. 5, terwijl nogmaals f 1.000,— wordt toegevoegd aan de reserve ten behoeve van de Commissie Onderbouw.

Nabeschuwing.

Het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen heeft ook voor 1973 aan de Vereniging subsidie verstrekt; de V.G.N. is het Ministerie hiervoor zéér dankbaar.

Het feit dat het batig saldo in vergelijking met 1972 is ingekrompen tot een bedrag van bijna f 6.000,— maant tot voorzichtigheid. Na aftrek van de diverse reserveringsbedragen bleef immers nog slechts een geringe vermogensaanwas mogelijk. Een zo sterk groeiende Vereniging als de V.G.N. zal toch over enige financiële reserve dienen te beschikken om niet begrote uitgaven te kunnen opvangen.

Het Bestuur ziet geen aanleiding om aan de leden thans contributie-verhoging voor te stellen; tot een verhoging van het abonnementsgeld voor Kleio is inmiddels wél overgegaan.

De ontwikkeling van het prijsniveau, de uitbreiding van de verenigingsactiviteiten (mede veroorzaakt door de groei van de Vereniging) en niet te voorziene ontwikkelingen kunnen de penningmeester van de V.G.N. in de toekomst echter tot financiële maatregelen, waaronder contributieverhoging, dwingen.

De leden mogen ervan overtuigd zijn dat de financiële positie van de V.G.N., hoewel de resultaten over 1973 niet onbevredigend zijn, een voorwerp van aanhoudende zorg van het Bestuur is.

Zeer veel dank is de Vereniging, en dit geldt in het bijzonder de penningmeester, verschuldigd aan de heer J. Houweling, die onze financiële administratie op voortreffelijke wijze verzorgt.

Mede dank zij zijn activiteiten kan de V.G.N. thans beschikken over een werkelijk goed ingerichte financiële administratie.

Ook Mevr. A.J. de Vries-van Doornen, die de ledenadministratie verzorgt, is de Vereniging dit jaar een grote steun geweest; voor de accurate verwerking van mutaties in het ledenbestand en alle zorg die zij besteedt aan de "losse verkoop" van Kleio-nummers, is het Bestuur van de V.G.N. haar zeer dankbaar.

Drs. C.P.W.F. Herzberg, penningmeester.

COMMISSIE-VERSLAGEN

Jaarverslag Kleio over 1973

Kleio is het blad van een vereniging en bevat daarom verenigingsnieuws. Ook is ons blad bestemd voor leraren in het vak geschiedenis en staatsinrichting en heeft het daarom een taak op het terrein van de geschiedenisdidactiek en de geschiedwetenschap. Al deze elementen moeten in dit tijdschrift tot hun recht komen.

Het terrein voor Kleio is afgepaald door het areaal van bladen als Tijdschrift voor Geschiedenis en Spieghel Historiae. Welbewust streeft de redactie ernaar overlappingsen te voorkomen en meent dat te kunnen realiseren b.v. door de stand van zaken bij de literatuur uiteen te doen zetten (dit jaar b.v. over Versailles). In de bundels collegeverslagen en in themanummers (dit jaar: Oudheid) wordt hetzelfde nagestreefd.

In Nederland is Kleio het enige forum voor didactische publikaties in het vak geschiedenis. Dat ons blad meer en meer een nuttige functie vervullen kan bij de lerarenopleidingen stemt tot voldoening. Wij streven ernaar zowel theoretische artikelen te plaatsen als bijdragen die gericht zijn op de lespraktijk. De redactie is daarbij afhankelijk van wat haar wordt aangereikt.

In 1973 bedroeg het aantal pagina's in Kleio: 676 (Opmerking: de paginering van het juninummer houdt geen rekening met de 60 bladzijden die het meinummer telde.) Daarmee was het blad opnieuw omvangrijker (1971: 576 blz., 1972: 638 blz.). In percentages verdeeld werd de beschikbare ruimte als volgt verdeeld: didactische onderwerpen 43%, geschiedwetenschappelijke artikelen 33%, bestuur en commissies 8%, Ceges en CML 9% en boekbesprekingen 7%; De percentages komen in grote trekken overeen met die van 1972, zij het dat bestuur en commissies minder publiceerden.

De commissies in de VGN zijn belangrijke leveranciers van kopij. Wij denken aan de ruime bijdragen van de Mavo- en PA-commissie en enige artikelen van de Pedakcommissie. De redactie is heel gelukkig met de periodieke verslaggeving van de Commissie eindexamen-experimenten geschiedenis en staatsinrichting en de commissie Modernisering leerplan Geschiedenis en Staatsinrichting.

De samenstelling van de redactie is ingrijpend gewijzigd. Na driejarig lidmaatschap traden af mej. drs. G.K.H. Schuring (secretaresse) drs. B. van Lingen, C.S. Rutsen en drs. L.M.G.P. Smeets. Wij danken hen voor de arbeid die zij voor Kleio hebben verricht, waarbij wij vooral denken aan de uitvoerige werkzaamheden van Mej. Schuring. In hun plaats zijn tot de redactie toegetreden: drs. P. van Hees (secretaris), drs. C.P.W.F. Herzberg, drs. G.J. Slootweg en F. Visser.

H. de Ruyter

Jaarverslag 1973 van de Didactiekcommissie

Samenstelling

Afgelopen jaar werkte de commissie geheel in een zelfde samenstelling, hoewel er intern wel een verschuiving plaatsvond. J.G. Toebees droeg de voorzittershamer over aan A.P.

Dijkstra. Tot het eind van dit jaar bleef Toebes als gewoon lid deel uitmaken van de commissie.

Twee andere leden hebben ook hun langste diensttijd erop zitten: begin 1974 zullen P.H.F. Gieles en A.C.E. Janse hun commissiewerkzaamheden beëindigen.

Inmiddels heeft collega J.C. Vrielink uit Harderwijk zich bereid verklaard de functie van penningmeester in de Didactiekcommissie te vervullen.

Conferenties

Zoals gewoonlijk nam ook dit jaar weer de voorbereiding van de najaarsconferenties het grootste deel van de vergadertijd in beslag.

Al bij de keuze van het onderwerp stond de gedachte voorop dat deze conferentie werkelijk praktisch moest zijn, na de twee laatste conferenties, die toch een meer theoretisch karakter droegen (Brugklasrapport en Staatsinrichting).

De keus viel op het onderwerp "Werken met historisch materiaal". Dankzij de inbreng en het vele voorbereidende werk van L.G. Dalhuisen en J. Beetsma waren de deelnemers inderdaad gedurende de weekends van 14-15 september en 6-7 oktober in Oosterbeek (en een derde van het totale aantal deelnemers zelfs al gedurende de weken er voor in hun klassen) druk in de weer met de problematiek rond de Amerikaanse Indianen, Porcelijnen borden en de archiefstukken van het Burgerweeshuis in Sneek. We kunnen ieder die daar belangstelling voor heeft in de nabije toekomst een verslag van deze conferentie in Kleio in het vooruitzicht stellen.

Ook de didactiekcommissie deed mee aan de nieuwe V.G.N.-mode: het houden van een enquête. Alle deelnemers aan de najaarsconferenties konden via een vragenlijst o.a. suggesties doen met betrekking tot onderwerpen voor de volgende conferentie.

Daaruit kwamen drie wensen naar voren: "Eindexamenonderwerpen, Audio-visuele Media en Zelfwerkzaamheidsproblematiek.

Verheugend was het dat er in dit jaar zoveel "onbekenden", d.w.z. nieuwe leden van de V.G.N. op de conferentie aanwezig waren.

Ook bleek uit de enquête en uit gesprekken in de wandelgangen dat er behoefte bestaat aan een didactiekconferentie "voor gevorderden", eventueel met buitenlandse deelname. De Didactiekcommissie bezint zich hierop.

Tevens was het dankzij de enquête mogelijk regionaal een aantal (8) gespreksgroepen te laten starten.

Seminaria

Deze bijeenkomsten vonden plaats op 28 nov.- 1 dec. en 12-15 dec. 1973 op het conferentieoord De Pietersberg in Oosterbeek, en stonden evenals vorige jaren onder leiding van P.H.F. Gieles en A.P. Dijkstra. Ook dit jaar was de eerste conferentie weer speciaal voor mavo-collega's. Deze splitsing tussen mavo en havo-vwo voldoet goed.

Hoewel in het algemeen grote waardering is geuit, werd vorig jaar door enige vwo/havo deelnemers kritiek geuit op de opzet van het programma: men vroeg om een minder strakke organisatie en meer ruimte voor discussie over doelstellingen. De Didactiekcommissie heeft de bezwaren overwogen, openstaande voor de gedachte dat een programma, dat al enige jaren draait, misschien aan herziening toe is. Toch besloten we de Seminaria voor 1973 nog op oude voet te laten doorgaan en wel om twee redenen: 1) tijdgebrek om een nieuw programma te ontwerpen én te testen en 2) de overweging dat de Seminaria in 1973 wel eens de laatste zouden kunnen zijn. Wel is van V.G.N.-zijde het ministerie verzocht de Didactiekcommissie in staat te stellen ook in 1974 nog Seminaria te kunnen

organiseren. Een probleem hierbij is dat het ministerie geen subsidies meer wenst te verlenen aan in schooltijd te houden bijeenkomsten.

Taak van de Didactiekcommissie

Naast de conferenties en de seminaria was bezinning op onze eigen taak en doelstelling een voortdurend terugkerend gesprekstema.

De meeste leden van de commissie hebben een volledige dagtaak in het onderwijs en beseffen ten volle hun beperktheid met betrekking tot hun werk in de Didactiekcommissie. Professionalisering van (eventueel een deel van) het werk dat de Didactiekcommissie verricht, komt ons in principe als juist voor, maar is daarentegen een veel duurdere oplossing, daar in dat geval o.a. taakuren ter beschikking zouden moeten komen. Wellicht is het mogelijk in de toekomst een betere communicatie met de didactici aan de universiteiten en lerarenopleidingen tot stand te brengen.

In de loop van dit jaar startte tenslotte, op initiatief van de Didactiekcommissie een overigens geheel autonome "Commissie Audio-visuele Media", die de didactische mogelijkheden van deze media zal uitwerken. (Zie Kleio 14de jaargang april 1973, blz. 256).

C.C.A. Briët

Jaarverslag van de commissie Postacademiale vorming 1973

1. Samenstelling van de commissie

Geen wijzigingen.

2. Werkzaamheden van de commissie

Het leeuwendeel van de werkzaamheden betrof ook dit jaar de voorbereiding en nazorg van de colleges en de conferentie; daarnaast kwamen aan de orde:

- a. Het kontakt met de Commissie voor het Postacademiale Onderwijs van de Academische Raad. Inlichtingen over de gang van zaken, opgaven van deelnemersaantallen en financiële aspecten werden door de commissie verstrekt. Van hen ontvingen wij een rapport, dat samen met de resultaten van de bestuursenquête bestudeerd zal worden.
- b. Het kontakt met de werkgroep Dokumentatie Geschiedenis van het A.P.S. Na ampele besprekingen heeft de commissie in overleg met het bestuur van de VGN geconcludeerd, dat hier voor de commissie geen taak ligt.
- c. Publikatie van de colleges en de inleidingen op de conferentie. Ook dit jaar is het gelukt in het najaar een Postacademica-nummer van Kleio te laten verschijnen, zij het dat daarin niet alle colleges en inleidingen konden worden opgenomen.

3. Raad van Advies

Met het oog op de kontakten met de experimentele lerarenopleidingen heeft de commissie de heer Giezeman bereid gevonden tot de Raad van Advies toe te treden. Prof. Roorda nam de plaats van Prof. Cohen in. De Raad telt nu tien leden, te weten: Mevr. Alkemade, de heren Brants, Geurts en Hadderingh, de hoogleraren Boogman, Breebaart, Waterbolk en Wieringa, alsmede de beide bovengenoemden. Het is niet nodig gebleken de traditie van de twee-jarlijkse vergaderingen te doorbreken. Voor 1974 wordt wel weer een bijeenkomst voorzien.

4. *Colleges*

In vrijwel alle kringen werden colleges georganiseerd. Het gemiddeld aantal deelnemers blijft vrij konstant, maar in een aantal kringen is in okt/nov. toch enige teruggang te bespeuren. Wellicht is hier invloed van de applicatiecursussen bespeurbaar. Overigens zij opgemerkt, dat uit vergelijkende cijfers verzameld door de Commissie voor Postacademiaal Onderwijs van de Academische Raad een gunstig beeld oprijst voor wat het totale aantal deelnemers aan colleges en conferenties betreft. De aantallen uitgesplitst over kringen en maanden zijn als volgt:

	jan/febr.73	maart 73	okt. 73	okt. 72	nov. 73	nov. 72
Alkmaar	12	9	12	12	18	15
Amsterdam	14	9	— ¹⁾	7	— ¹⁾	— ¹⁾
Arnhem	17	10	16	12	13	10
Den Bosch	16	16	11	20	12	20
Breda	17	10	12	19	16	17
Eindhoven	16	— ¹⁾	21	14	— ²⁾	13
Goes	15	10	15	13	14	12
Groningen	13	12	18	15	14	15
Den Haag	20	25	27	25	18	16
Haarlem	14	12	23	— ¹⁾	— ¹⁾	14
Heerlen	14	14	— ²⁾	16	— ²⁾	10
Hengelo	15	14	15	— ¹⁾	18	— ¹⁾
Leeuwarden	20	20	20	24	13	10
Maastricht	15	14	9	15	11	17
Rotterdam	27	21	23	16	18	22
Utrecht	21	20	20	22	20	24
Venlo	— ¹⁾	— ¹⁾	— ¹⁾	— ¹⁾	— ¹⁾	— ¹⁾
Zutphen	19	12	10	18	10	17
Zwolle	15	14	20	19	10	13

- 1) geen colleges georganiseerd
- 2) gegevens (nog) niet binnen.

5. *Conferentie*

Op 26 en 27 januari 1973 werd de jaarlijkse conferentie gehouden. Onderwerp was de moderne geschiedenis van Nederland, onder de titel "Nederland, een democratie". Sprekers waren Prof. Dr. J.A. Jonge, Prof. I. Schöffer en de heer J. Rogier. Het aantal deelnemers vormde, inclusief enkele gasten, het ronde getal van 100.

6. *Financiën*

Deze konden op bevredigende wijze worden geregeld. Wel moest de commissie tot haar teleurstelling ervaren, dat een verzoek het sinds jaren op f 150,— gestelde sprekershonorarium te verhogen, door het departement werd afgewezen.

7. *Portfeuillees*

Ook dit jaar verzorgde dr. J. Swart weer de plaatsing van een aantal portefeuilles.

P.W. Brouwer

Verslag van de Mavo-commissie over 1973.

Samenstelling

Helaas is in dit verslagjaar de continuïteit in de werkzaamheden van deze commissie verbroken door het vertrek van de secretaris, de heer Rutsen, en, naar het zich eerst liet aanzien, ook van de voorzitter, de heer Verhoog. Deze laatste verklaarde zich echter in een later stadium bereid, lid van de commissie te blijven, doch het voorzitterschap niet langer te kunnen bekleden, daar de begeleiding van de applicatiecursus en andere werkzaamheden teveel van hem vergden.

In de heren Visser en Berenschot werden twee nieuwe leden gevonden, terwijl de heer Kegge bereid was, het voorzitterschap waar te nemen. Toen deze laatste echter naar het noorden van het land vertrok, stagneerden de werkzaamheden der commissie opnieuw. Tenslotte werd de heer Ruys voorzitter; de heer Visser vertegenwoordigt de commissie in de Kleio-redactie.

Getracht wordt, nieuwe leden aan te trekken om de plannen van de commissie te kunnen verwezenlijken en rationeler en doeltreffender binnen het geheel der V.G.N. te kunnen optreden.

Werkzaamheden

Het eerste Mavo-nummer van Kleio kwam niet zonder moeilijkheden tot stand; het stemt de commissie tot voldoening dat dit nummer een afzetgebied vond onder de cursisten van de in september gestarte applicatie-cursus, waaraan de commissie ook een bescheiden steuntje kon bijdragen. Een tweede Mavo-nummer is al voor een groot gedeelte gereed.

Verwachtingen

Dat de commissie haar deel zou hebben aan de opvang der nieuwe leden uit het Mavo was evident, doch de boven geschetste strubbelingen in de bezetting leidden ertoe, dat beraamde plannen in hun eerste aanleg bleven steken. Op een bijeenkomst in november werd een plan besproken, om een hechtere samenwerking tot stand te brengen met het totaal van de V.G.N., haar commissies en haar afdelingen. In een bespreking met het A.B. werd dit plan door ons ter tafel gelegd en met instemming begroet. De commissie hoopt in haar nieuwe samenstelling haar voornemens nu te kunnen verwezenlijken en aldus op een efficiënter wijze de Mavo-leden van dienst te kunnen zijn.

P. Doves.

Jaarverslag 1973 van de Commissie Pedagogische Academies

Dit jaar heeft de commissie het leeuwendeel van haar tijd en energie gestoken in het opstellen van een consumentenrapport betreffende 4 basisschoolmethoden. Het rapport betreffende de eerste twee methoden verscheen in KLEIO nr. 6 en dat betreffende de volgende twee is persklaar.

Op het eerste rapport is een nogal negatieve reactie binnengekomen van de auteurs van één van beide methoden. De overige reacties, welke de commissie bereikten waren positiever; b.v. het bericht, dat op de applicatiecursussen geschiedenis en staatsinrichting druk gebruik wordt gemaakt van de in het rapport gehanteerde criteria. Tevens stemt het de commissie tot voldoening, dat haar rapporten door de "Werkgroep Documentatiecentra voor Onderwijs en Opvoeding" worden vermenigvuldigd en toegezonden aan alle

Leermiddelenexposities, behorende bij schooladviesdiensten.

Verder heeft de commissie een enquête gehouden onder de docenten aan Pedagogische Academies, om onderwerpen te verzamelen voor didactiekwerkstukken in de 2e leerkring van de onderwijzersopleiding. Ca. 60% van de docenten heeft gegevens ingestuurd. Het resultaat van een en ander is te vinden in KLEIO nr. 10.

Mede in verband met de beoordeling van basisschoolmethoden is verder contact gezocht met het C.P.S., de A.B.O.P. en de P.C.B.O. Andere organisaties of instellingen reageerden niet op onze uitnodiging.

De vervulling van de vacatures, welke zullen ontstaan door het vertrek van de voorzitter (reglementair aftredend bestuurslid) en de secretaris (verandering van werkkring) baart de commissie enige zorg.

De commissie bestond dit jaar uit de heren Boogert, Brouwer, Gordijn, Kaarsemaker en Noordam.

De commissie vergaderde dit jaar acht maal.

A.J. Kaarsemaker (secr.)

BERICHT VAN DE PENNINGMEESTER

reeds enige tijd geldt de volgende regeling voor het (na-)bestellen van Kleio-nummers:

- U gelieve alle bestellingen per POSTGIRO te doen.
- het (de) door U gewenste nummer(s) van KLEIO vermeldt U op de girokaart, waarop het hiervoor verschuldigde bedrag wordt gestort.

- storting, c.q. bestelling, uitsluitend op: Postgiro 128701
t.n.v. Penningmeester V.G.N.
Vreeswijkstraat 329
's-Gravenhage

met op de girokaart vermelding van gewenste nummer(s) en aantal exemplaren.

- in de prijzen zijn administratie- en portokosten begrepen.
- indien het (de) gewenste nummer(s) niet meer leverbaar is (zijn), wordt de gestorte som gerestitueerd.

PRIJZEN (per 1-2-'74):

- Kleio-nummers van vóór 1971 (voor zover leverbaar) per nummer . . . . . f 4,—
- Kleio-nummers ("gewone" uitgaven) van 1971 en later per nummer . . . . . f 5,—
- "speciale Kleio-nummers":
  - Brugklasnummer (jrg. 12, no 7/8) is uitverkocht.
  - Bibliografie van de didaktiek van het geschiedenisonderwijs, jrg. 12, extra nummer (128 pag.) . . . . . f 7,50
  - Postacademica-2 (1968-1971), jrg. 13, no 4 (116 pag.) . . . . . f 7,50
  - Postacademica-3 (1971-1972), jrg. 13, no 12 (65 pag.) . . . . . f 6,50
  - Postacademica-4 (1972-1973), jrg. 14, no 11 (78 pag.) . . . . . f 7,—
  - CEGES-verslag en eerste CEGES-toets, jrg. 14, no 1 (104 pag.) . . . . . f 5,50
  - "MAVO-nummer" (met o.a. Motivatie-onderzoek), jrg. 14 no 6/7 (115 p.) . . . . . f 7,50

februari 1974, K. Herzberg,
Penningmeester.

VERSLAG VAN DE VERENIGINGSRAAD

bijeengekomen op 24 november 1973 in het Jaarbeurscentrum te Utrecht.

Om 13.20 uur opent V.G.N.-voorzitter drs. H. Ulrich deze vergadering, wijzend op het 15-jarig bestaan der V.G.N., die zich "een eigen plaats heeft weten te verwerven binnen de Nederlandse onderwijswereld in het algemeen en binnen de wereld der geschiedenisleraren in het bijzonder"!

De voorzitter aan het woord.

Ik zou — aldus de voorzitter — op deze beide werelden of wereldjes wat nader willen in gaan, want er zijn ontwikkelingen gaande die veranderingen van de posities van de vakgroepen inhouden. Laten we er niet om heen draaien: de invloed van de vakgroepen op de totale ontwikkeling van het onderwijs in Nederland is nooit groot geweest, de vakgroepen hebben nooit echt greep op het beleid gehad. De laatste jaren is hun invloed eerder afgenomen dan gegroeid en daar zijn vrij gemakkelijk een paar oorzaken voor te vinden. Vakgroepen zijn per definitie behartigers van vakbelangen en krijgen dientengevolge het stempel conservatief of conserverend opgedrukt — overigens niet helemaal ten onrechte, dacht ik. Onderwijsvernieuwers hebben dan ook de neiging om vakgroepen wat rechts te laten liggen.

Verder zijn de vakgroepen in het algemeen niet in staat om de (professionele) krachten te leveren die over voldoende tijd beschikken om vernieuwingsplannen en — taken op zich te nemen. Het in leven roepen van diverse commissies modernisering leerplan moet tegen die achtergrond gezien worden. Ook de VGN heeft geijverd voor een commissie modernisering en u weet dat de CML er gekomen is niet in het minst door de energie van mijn voorganger. Daarvoor al had de VGN een staatscommissie los weten te peuteren die de problematiek van het wel of niet mogelijk zijn van centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis en staatsinrichting bestudeert. U krijgt daar zo meteen meer informatie over. Ik mag u wel verklappen en dat is nieuws dat er op het ogenblik besprekingen zijn tussen de drie Landelijke Pedagogische Centra, de CML en de VGN om te komen tot een permanente en landelijk gespreide didactische her- en bijscholing. Deze plannen zijn nog in een beginstadium, maar er lijkt wel een behoorlijke kans tot realisering in te zitten. Een informeel gesprek op het ministerie heeft ons dat duidelijk gemaakt.

U moet echter goed beseffen dat naarmate de professionalisering voortgaat, de invloed van de VGN vermindert. Daar hoeven we ons, zo vindt het bestuur, niet al te druk om te maken, omdat de VGN niet is opgericht teneinde her- en bijscholing te bedrijven, maar om wegen te vinden tot realisering van her- en bijscholing of anders gezegd de VGN is niet terwille van haarzelf opgericht, maar om de belangen van het geschiedenisonderwijs te behartigen. Bovendien geloven we dat door de hierboven geschetste ontwikkeling de VGN ook goede mogelijkheden tot verdere bloei krijgt, maar daarop kom ik straks terug. Eerst wil ik een andere ontwikkeling signaleren. Dames en Heren, wij groeien als kool. De vijftienjarige heeft deze maand haar 1600ste lid geboekt en ik schat dat we dit jaar op een gemiddelde zouden kunnen uitkomen van één nieuw lid per dag. Dat is een formidabel succes en hoe komt dat? Is de VGN opeens zoveel aantrekkelijker geworden dan vroeger? Ik dacht van niet. Natuurlijk ons servicepakket wordt steeds uitgebreider, kijkt u op de Kleio omslagen het aantal commissies maar eens na en ook ons tijdschrift Kleio blijft dat aantrekkelijke visitekaartje dat onze vereniging ook buiten de kring der geschiedenisleraren bekend maakt.

Trouwens, dat mag misschien nog wel eens gezegd worden, er zijn niet zoveel vakgroepen

die hetzelfde aan hun leden bieden als onze VGN. En toch vormt dit alles niet de voornaamste oorzaak van groei. Nee, de grote toename komt vooral door een verbreding aan de basis van de VGN. Sinds een paar jaren hebben wij voor mavo-docenten een royale plaats binnen de vereniging ingeruimd en ook voor lbo-leraren willen wij een onderdak bieden. Dames en Heren, het is niet toevallig dat vlak voor de ook door de VGN lang verbeide applicatiecursus voor mavo- en lbo-docenten van start ging in september, een dik , op de mavoproblematiek afgestemd Kleionummer uitgekomen is, dat kwalitatief zo goed was dat de programmacommissie van de cursus deze Kleio prompt aan de meer dan 1000 cursisten voorschreef. De VGN vindt die cursus een goede zaak en niet alleen om het Kleio-succes dat we daar konden boeken, maar vooral omdat daar vele honderden leraren beter geëquipeerd en gemotiveerd worden voor ons vak en vele duizenden leerlingen daarvan zullen profiteren. Ik heb de stellige indruk dat de cursus goed loopt, en ik hoop dat de ledenwerfcampagne die we ten aanzien van de cursisten begonnen zijn, ook goed loopt. De volgende week krijgen alle cursisten de folder "Wat is en doet de VGN" in hun brievenbus.

Dames en Heren, ik zou nog terug komen op de rol die de VGN kan spelen in het Nederlandse geschiedenisonderwijs. Ik heb u de ontwikkeling voorgehouden waarin de VGN wat van haar invloed is gaan delen met anderen, of is kwijt geraakt. Maar toch, de VGN kan een erg essentiële rol blijven spelen, wanneer we onze vereniging vooral van binnen sterk maken.

Wij kunnen stellen of zullen dat binnen korte tijd kunnen dat wij de Nederlandse geschiedenisleraar vertegenwoordigen, we hebben bijtijds ingehaakt op een tendens waarbij de schijnwerper niet alleen op vwo en havo was gericht. Dat impliceert dat men bij onderwijsveranderingen op het terrein van de geschiedenis niet zo gemakkelijk om ons heen kan. Wij hebben 19 afdelingen binnen de vereniging. En als je op het ministerie over didactische her- en bijscholing praat, dan hoor je wat jezelf had willen voorstellen: maak gebruik van de structuur van de VGN, zet die her- en bijscholing zó op dat je de organisatie afstemt op de afdelingen welke de VGN telt. Dames en Heren, het bestuur heeft begin 1973 gedacht dat het een goede zaak zou zijn wanneer we de afdelingen een andere taak dan alleen het verzorgen van PA-colleges en een enkele algemene bijeenkomst, zouden geven. We hebben gesteld dat op didactisch gebied er binnen de afdelingen heel wat meer zou kunnen gebeuren. We hoorden van de mavo-commissie dat de mavo-leden van de afdelingen ook wel wat verwachten. We hebben toen een enquête opgezet om wat meer inzicht te krijgen in de behoeften en het functioneren van de afdelingen en we zijn eigenlijk van plan, nu de resultaten bekend zijn — ook die komen vandaag aan de orde — om de afdelingen een nieuw leven in te blazen. Wanneer dan over een jaar of hoe lang het zal duren de didactische her- en bijscholing met vaste medewerkers kan worden aangepakt, dan zullen zij — als we er ons gezamenlijk voor inspannen, en de Didactiekcommissie heeft al de eerste stappen ondernomen — een vereniging vinden die zoals ze dat al zo vaak gedaan heeft, de heipalen heeft geslagen opdat de bouw voortgang kon vinden.

Na enkele technische mededelingen van de penningmeester betreffende de eenvoudige doch voedzame maaltijd na afloop der vergadering in restaurant Vredenburg is het woord aan onze oud-voorzitter, thans secretaris van CEGES en CML, C.M.H. Bosch, die "Nog eens enige informatie" geeft over

De eindexamenproblematiek in ons vak

Persoonlijk heb ik de gedachte van het bestuur om tijdens deze bijeenkomst nog eens informatie over de problematiek rond het eindexamen in ons vak te geven toegejuicht,

daar ik meen geconstateerd te hebben dat er collega's zijn die over de voorgeschiedenis en het werk van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) niet voldoende op de hoogte zijn.

Slechts twee — ik zou er meer kunnen geven — voorbeelden:

— Enkele weken geleden kwam er bij de secretaris van de V.G.N. een verzoek van een collega of het bestuur er voor kan zorgen dat er geen centraal schriftelijk eindexamen in ons vak komt.

— Bij het secretariaat van de C.E.G.E.S. arriveerde onlangs, kort na mijn vakantie, de volgende brief (woonplaats en naam van de schrijfster/schrijver laat ik weg):

"Zeer geachte mijnheer Bosch,

Alle telefoontjes naar het ministerie van Onderwijs en naar uw huis (waar uw kinderen vriendelijk alle informatie gaven die zij konden geven) hebben mij nog steeds niet duidelijk gemaakt of het mogelijk is om mee te doen aan het schriftelijk eindexamen Havo. Gesteld al dat er zo'n centraal schriftelijk bestaat. Ook de ambtelijke circulaire's daarover waren nl. voor tweërlei uitleg vatbaar.

Zou u zo vriendelijk willen zijn zo ja en op welke voorwaarden het mogelijk is om met een centraal schriftelijk geschiedenis mee te doen. Bij voorbaat dank ik u hartelijk,"

Uit beide verzoeken blijkt dat een aantal collega's — ondanks de al jarenlange regelmatige publicaties in Kleio — niet voldoende geïnformeerd is. Toch is dat niet verwonderlijk als we ons realiseren dat toen het probleem van het schriftelijk eindexamen voor het eerst echt in onze vereniging een rol ging spelen — dat was aan het eind van 1967 — de V.G.N. 760 leden telde en dat het ledental thans meer dan verdubbeld is.

In overleg met de heer Van der Meulen, de voorzitter van de C.E.G.E.S., zal ik proberen in slechts enkele punten — ik treed niet in details — de gang van zaken te schetsen die uiteindelijk geleid heeft tot het in het leven roepen van de Commissie Eindexamenexperimenten Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.). Hij zal na mij ingaan op het werk waar de commissie zich tot op dit ogenblik mee heeft beziggehouden. Mijn gegevens heb ik uit Kleio gehaald. In de eerste plaats vraag ik aandacht voor de motie die in de buitengewone algemene ledenvergadering van 16 december 1967 werd aanvaard. Het meest essentiële uit die motie is m.i.:

"De Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland, ..., verontrust door hardnekkige geruchten uit doorgaans betrouwbare bron, dat er regelingen getroffen zullen worden die het bestaande eindexamen geschiedenis a.v.o. zouden wijzigen in een geheel of gedeeltelijk schriftelijk examen, dat binnenkort in de vorm van een A.M.v.B. zou worden voorgeschreven, ... verzoekt het bestuur alles in het werk te stellen om deze voorgenomen wijzigingen te verhinderen en er bij de regering op aan te dringen, dat een eventuele A.M.v.B. in deze niet wordt opgesteld dan na een langdurige experimentele fase aan geselecteerde scholen en dat de veranderingen als zodanig afhankelijk worden gemaakt van het resultaat van die experimenten; . . . . ."

Heel veel sla ik nu over. Wat ik oversla is terug te vinden in een documentatielijstje van twintig nummers dat ik de heer Daniëls ter hand zal stellen en dat hij bij het verslag van deze vergadering kan voegen. Ik kom nu bij de op de ledenvergadering van 14 april 1969 aangenomen motie waaruit de belangrijkste zinnen als volgt luiden:

"De ledenvergadering van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.), ..., gehoord de besprekingen over de eindexamens, is van oordeel: dat invoering van schriftelijke eindexamens geschiedenis en staatsinrichting aan instellingen voor v.w.o., h.a.v.o., en m.a.v.o. thans onaanvaardbaar is, dat de invoering van een schriftelijk examen afhankelijk gesteld dient te worden van een langdurige experimentele fase aan geselecteerde scholen,

dat veranderingen in de examens afhankelijk dienen te zijn van grondige research en het resultaat van bovengenoemde experimenten;

dringt aan op een zo spoedig en zo volledig mogelijk overleg met het ministerie om dit standpunt opnieuw uiteen te zetten; . . . ."

Opnieuw sla ik een en ander over en kom bij het persbericht dat het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen 14 april 1970 het licht deed zien. Dit bericht had de volgende inhoud:

"GEEN SCHRIFTELIJK EXAMEN GESCHIEDENIS DAN NA REËLE EXPERIMENTEN

Bij de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.) was de laatste week groeiende onrust ontstaan naar aanleiding van de beantwoording door staatssecretaris Grosheide van schriftelijke vragen van het Tweede Kamerlid Vonhoff, d.d. 6 april 1970, met betrekking tot de invoering van een schriftelijk eindexamen in het vak geschiedenis en staatsinrichting.

Het bestuur van de V.G.N. heeft daarop bij de staatssecretaris een audiëntie op korte termijn aangevraagd.

Tijdens deze audiëntie op 13 april j.l. heeft de V.G.N.-delegatie het standpunt van de vereniging nogmaals uitvoerig uiteengezet. Het bleek, dat het antwoord aan de heer Vonhoff door zijn korthed misverstanden heeft gewekt. De staatssecretaris kon het standpunt van de V.G.N. delen en verklaarde dat hij ten aanzien van een centraal schriftelijk eindexamen in geschiedenis en staatsinrichting nog steeds van mening is dat slechts door de resultaten van experimenten kan worden vastgesteld of een dergelijke examenform in de toekomst kan worden ingevoerd. Bij de organisatie en de evaluatie van deze experimenten zal de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland zeer nauw worden betrokken. De V.G.N.-delegatie heeft zich daarmee akkoord verklaard."

De belofte door het Ministerie gedaan wordt een jaar later gehonoreerd: op 8 juni 1971 installeert Dr. A. de Jong, inspecteur-generaal van het Onderwijs, de C.E.G.E.S. Bij de samenstelling heeft de V.G.N. volledige inspraak gehad. De opdracht aan de commissie is:

- de C.E.G.E.S. moet nagaan of een centraal schriftelijk eindexamen voor geschiedenis en staatsinrichting mogelijk is;
- zij moet nagaan of door middel van vrijwillige experimenten met proeven van een schriftelijk eindexamen kan worden begonnen;
- zij moet tenslotte de minister en/of de staatssecretaris advies uitbrengen over de invoering van een centraal schriftelijk eindexamen en de procedure die bij de eventuele invoering gevolgd moet worden."

Documentatielijstje eindexamenproblematiek

Alle nummers in dit lijstje hebben betrekking op het tijdschrift Kleio.

1. Motie aangenomen op de buitengewone algemene ledenvergadering van de V.G.N., gehouden op 16 december 1967 te Utrecht; 9e jrg., no. 1, 1968, p.337 e.v.

2. Bestuursmededelingen over o.m. de instelling, installatie, samenstelling en instructie van de Eindexamencommissie (E.E.C.) van de V.G.N.; 9e jrg., no. 2, 1968, p. 33 e.v.

3. Verslag van de rede van Dr. A. de Jong, inspecteur-generaal van het Onderwijs, gehouden op de jaarvergadering van de V.G.N., 16 april 1968, over "Problemen rondom de toekomstige eindexamenregeling v.w.o., h.a.v.o., m.a.v.o."; 9e jrg., no. 4, 1968, p.129 e.v.

4. Bestuursmededelingen over o.m. correspondentie met staatssecretaris Grosheide en met de Raad van Leraren; 9e jrg., no. 7, 1968, p.218 e.v.

5. Interimrapport van de Eindexamencommissie van de V.G.N., met een enquêteformulier voor de leden; 10e jrg., no. 1, 1969, p.1 e.v.

6. Vergaderd rond het eindexamen, waarin o.m.: Verslag van het openbaar gedeelte van de jaarvergadering van de V.G.N., die op 14 april 1969 gehouden is, waar uitvoerig het Interimrapport aan de orde kwam en de door de vergadering aangenomen motie; Uitslag van de enquête onder de leden; Verslag van het gesprek met de staatssecretaris, de inspecteur-generaal en het bestuur van de V.G.N.; Nota over het eindexamen van de Sectie Geschiedenis van de Academische Raad; 10e jrg., no. 6/7, 1969, p.195 e.v.

7. Mededelingen van de E.E.C. o.m. over wijzigingen in de samenstelling van de commissie; 10e jrg., no. 10, 1969, p.373 e.v.

8. Eindexamennieuws, waarin o.m. fragmenten uit de rede die staatssecretaris Grosheide uitsprak tijdens de behandeling van de begroting van O. en W. in de Tweede Kamer op 12 november 1969; 11e jrg., no. 1, 1970, p.34 e.v.

9. Eindexamennieuws-2, waarin o.m. het door het Ministerie van O. en W. op 14 april 1970 uitgegeven persbericht "Geen schriftelijk examen geschiedenis dan na reële experimenten; 11e jrg., no. 5, 1970, p.130 e.v.

10. Vergaderd rond het eindexamen II, met bijdragen en verslagen voor en over de didactiekconferenties najaar 1969, waar het eindexamen onderwerp van bespreking was; 11e jrg., no. 6, 1970, p.207 e.v.

11. Eindrapport van de Eindexamencommissie van de V.G.N., 11e jrg., no. 7, 1970, p.255 e.v.

12. Standpuntbepaling van het V.G.N.-bestuur t.a.v. de conclusies in het Eindrapport van de E.E.C.; 11e jrg., no. 8, 1970, p.286.

13. Verslag van de buitengewone algemene ledenvergadering van de V.G.N. gehouden op 17 oktober 1970 in welke vergadering het rapport van de E.E.C. wordt aanvaard; 11e jrg., no. 10, 1970, p.359 e.v.

14. Eindexamennieuws-3 met commentaar van het bestuur n.a.v. een publicatie van het Ministerie van O. en W. over het eindexamenprogramma; 12 jrg., no. 1, 1971, p.26 e.v.

15. Verslag van de audiëntie bij de staatssecretaris op 27 jan. 1971; 12e jrg., no. 2, 1971, p.26 e.v.

16. Jaarrede van de voorzitter van de V.G.N. waarin o.m. verslag wordt uitgebracht over de bespreking met de inspecteur-generaal van het Onderwijs Dr. A.de Jong over samenstelling van en opdracht aan de eindexamenexperimenteercommissie; 12e jrg., no. 5, 1971, p.1 e.v.

17. Mededeling van de C.E.G.E.S.-1 met o.m. de opdracht aan de commissie en een verslag over de werkzaamheden in 1971; 13e jrg., no. 2, 1972, p.80 e.v.

18. Mededelingen van de C.E.G.E.S.-2 met een verslag over de werkzaamheden in het eerste halfjaar 1972, de lijst van experimenteerscholen en de omschrijving van en gegevens voor het eerste experimenteeronderwerp; 13e jrg., no. 7/8, 1972, p.381 e.v.

19. Mededelingen van de C.E.G.E.S.-3 met o.m. een verslag over de werkzaamheden over het tweede halfjaar 1972 en het eerste gecoördineerde proefwerk voor het mavo en het havo; 14e jrg., no. 1, 1973, p.58 e.v.

20. Mededelingen van de C.E.G.E.S.-4, met de bondige omschrijving van en gegevens voor het tweede experimenteeronderwerp; 14e jrg., no. 5, 1973, p.300 e.v.

Dr. P. van der Meulen, voorzitter van de CEGES, doet vervolgens mededelingen over de werkzaamheden van deze Commissie Eindexamen Geschiedenis en Staatsinrichting.

Waarmee hield de CEGES zich bezig?

Een van de eerste vragen waarop de commissie een antwoord diende te geven, luidde: Wat vragen we?

Daar het vanzelf sprak dat de in het eindexamenprogramma voorgeschreven onderwerpen (punt 1c) niet centraal schriftelijk getoetst zouden kunnen worden, kwamen slechts de onder punt 1a genoemde laatste halve eeuw en de onder punt 1b omschreven ontwikkeling van de staatsinstellingen van het Koninkrijk der Nederlanden daarvoor in aanmerking. De daarbij aansluitende vraag of een chronologisch-cursorisch overzicht van de laatste halve eeuw getoetst zou worden of onderwerpen (of themata) daaruit werd in laatstgenoemde zin beantwoord.

Welke onderwerpen dat zouden moeten zijn wilde de Ceges uitmaken aan de hand van een achttal door hem geformuleerde criteria (gepubliceerd in *Kleio*, 13de jaargang, no. 7/8, pag. 385 en 386).

De vraag rees vervolgens hoe nauwkeurig en uitgebreid dergelijke onderwerpen omschreven zouden moeten worden. Besloten werd zowel met een uitvoerige syllabus (in 1973) als met een bondige omschrijving (in 1974) te experimenteren. Slechts door beide mogelijkheden in de praktijk te beproeven immers zou een antwoord kunnen worden gevonden.

Vervolgens rees het probleem of zo'n syllabus (of bondige omschrijving) alleen de inhoud zou moeten weergeven die bestudeerd geacht zou zijn of ook zou dienen te formuleren wat de leerlingen verondersteld werden met die stof te kunnen doen. Zou, met andere woorden, slechts de kennis dienen te worden omschreven of ook hiermee samen te verwerven vaardigheden en attituden?

De commissie was van oordeel dat zij enerzijds het laatste diende te beproeven en dat derhalve aan de experimenterende docenten moest worden duidelijk gemaakt welke verwachtingen te dezen aanzien van de kandidaten werden gekoesterd (en deed dit in haar brief aan de leraren d.d. 28 nov. 1972, bijlage 2 van de mededelingen van de Ceges — 3, *Kleio* 14de jaargang, No. 1, pag. 72; men zie ook pag. 63 van dat nummer). Maar dat zij zich er anderzijds voor moest hoeden een dirigistische innovatie-commissie te worden; als onderzoekcommissie m.a.w. moest zij trachten binnen de grenzen te blijven van de bestaande (dus bij het mondelinge examen ook gerealiseerde en nagestreefde praktijk en denkbeelden).

Zoals gezegd was de commissie de mening toegedaan dat niet alleen diende te worden omschreven wat de kandidaten zich aan kennis moesten eigen maken, maar ook welke vaardigheden en eventueel attituden zij zich moeten verwerven. Getoetst zou derhalve moeten worden:

1. Wat een kandidaat weet (zijn kennis)
2. Wat een kandidaat kan (zijn vaardigheden)
3. Wat een kandidaat is (zijn attituden).

Een ietwat modernere indeling spreekt niet van kennis, vaardigheden en attituden, maar onderscheidt tussen de gebieden van het cognitieve (het denken, het rationele), het affectieve (het gevoel, de verbeelding en de wil) en het pragmatische (het psychomotorische). Wanneer men de oudere verdelingswijze in kennis, vaardigheden en attituden wil handhaven is het nuttig vast te stellen dat de kennis thuis hoort op het cognitieve terrein, dat de vaardigheden vooral op de gebieden van het cognitieve en pragmatische worden

gevonden en dat de attitudes vooral affectief, maar toch ook cognitief en dus veelal affectief *en* cognitief bepaald zijn. Voor wat het vak geschiedenis betreft zou men dan nog kunnen zeggen dat behalve kennis, cognitieve vaardigheden en affectief en cognitief bepaalde attitudes van belang moeten worden geacht. Pragmatische vaardigheden spelen bij de geschiedenis, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de lichamelijke oefening, nauwelijks een rol.

De commissie kwam nu voor de vraag te staan of wat naar haar mening getoetst zou *moeten* worden ook geëvalueerd zou *kunnen* worden.

Ten aanzien van de kennis bleken de moeilijkheden, althans in theorie, niet onoverkomelijk.

Men mag immers aannemen dat bij een kandidaat kennis aanwezig is wanneer hij bestudeerde stof ofwel kan herkennen ofwel reproduceren en, dat heeft de praktijk ook ten aanzien van het geschiedenisonderwijs bewezen, zowel het kunnen herkennen als het kunnen reproduceren vallen te toetsen. Maar al mag het in principe mogelijk zijn kennis te meten het is niet eenvoudig, dat is ook de commissie duidelijk gebleken, dat te doen door middel van vragen die een element van verrassing in zich dragen, die nog iets anders doen dan rechtstreeks en fantasieloos te informeren. Het bleek de commissie dat vooral bij de toetsing van kennis variatie in de vraagvorm dat speelse element kan introduceren dat zowel degenen die de vragen stellen als degenen die ze moeten beantwoorden er ook enig genoegen aan kan doen beleven.

Het evalueren van vaardigheden levert echter nog aanzienlijk groter moeilijkheden op. Men kon tot voor kort zelfs de mening zijn toegedaan dat het onmogelijk moest heten de voor het vak geschiedenis relevante cognitieve vaardigheden te meten, omdat ze, voorzover geïdentificeerd, nog te weinig nauwkeurig omschreven waren. Wil men immers van vaardigheden (of van kennis of van attitudes) vaststellen of ze verworven zijn dan dient men uit de omschrijving te kunnen opmaken of afleiden waaruit dat blijken kan. Men kan evenwel zeggen dat juist op dit gebied gedurende de laatste jaren grote voortgang is geboekt. Men denke slechts aan de omschrijving die Rohlfes, voortbouwend op de onderscheidingen van Bloom, van een twee en dertigtal cognitieve vaardigheden heeft gegeven. De commissie heeft intussen om de reeds eerder vermelde redenen niet zo hoog trachten te begrijpen. Men kan zeggen dat zij voorlopig niet ontevreden zou zijn, wanneer het haar in hoofdzaak zou gelukken, behalve de kennis, de tweede categorie van Bloom, het begrip, te toetsen. Waardoor kan nu blijken dat een kandidaat bijvoorbeeld een tekst of een affiche begrijpt? Volgens Bloom doordat hij de daarin vervatte communicatie over kan zetten in een andere "Taal", in andere termen of in een andere vorm van communicatie kan *extrapoleren*, dwz. schattingen of voorspellingen kan maken op grond zijn gevolgtrekkingen, generalisaties en opsommingen. Tenslotte doordat hij de communicatie van *extrapoleren*, dwz. schattingen of voorspellingen kan maken op grond van tendenties en omstandigheden in de tekst beschreven.

Rohlfes, die zoals gezegd de Bloom-se categorieën als voor het geschiedenisonderwijs relevante kennis en vaardigheden heeft trachten te identificeren en nuanceren omschrijft het begrip (volgens de verkorte vertaling die Dalhuisen daarvan heeft gegeven) in een van zijn doelstellingen aldus: "De leerling moet (niet te omvangrijke en te moeilijke) bronnen kunnen interpreteren. Hiertoe moet hij o.a. soort, herkomst en doel van de bronnen bepalen, de inhoud ervan kunnen begrijpen en met eigen woorden weergeven, de informatie die de bron geeft met andere informatie over hetzelfde onderwerp kunnen

confronteren en aangeven welke conclusies uit de bron getrokken kunnen worden”.

Het scheen dat de Ceges, door zich aan deze — eventueel nog enigszins te vereenvoudigen — omschrijvingen te conformeren ook de in het eindexamenprogramma aan de kandidaat gestelde eis: “(inzicht te hebben in de historische ontwikkeling gedurende de laatste halve eeuw) waarbij hij mede blijk moet geven vertrouwd te zijn met verwerking van historisch materiaal”; nader had gepreciseerd zonder af te wijken van de richting waarin de praktijk zich gedurende de laatste jaren heeft bewogen.

Ondanks de aanzienlijke winst aan duidelijkheid echter die omschrijvingen als die van Bloom en Rohlfes hebben opgeleverd kan men toch nog steeds niet zeggen dat de doelstellingen op het gebied van de cognitieve vaardigheden zijn geoperationaliseerd. Dat is de eerste moeilijkheid waarop men bij het evalueren ervan stuit. En verder is het bij het vak geschiedenis nagenoeg onmogelijk de voor het vak relevante vaardigheden op zichzelf, dat wil zeggen, zonder verband met historische kennis, te toetsen. Dat is de tweede moeilijkheid.

De volgende vraag die de Ceges moest beantwoorden, luidde: “Hoe toetsen wij?” De volgens het “Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning” (Van Bloom, Hastings and Madaus, Mc. Graw-Hill Book Company, New York) in de eerste plaats noodzakelijk geachte analyse van de syllabus en de verdere instructies, mocht voor de Ceges bijna overbodig heten omdat zij syllabus en instructies na intensieve en langdurige arbeid zelf had geformuleerd. Het kostte echter toch nog ononderbroken inspanning en het eiste toch nog voortdurende waakzaamheid de vragen zo te stellen dat tijdens het examen bijvoorbeeld geëvalueerd zou worden wat in de omschrijving als het belangrijkste naar voren was gebracht en het examen zo in te delen als de syllabus had gedaan, voor wat de uitvoerigheid van behandeling van de verschillende aspecten aangaat. De commissie heeft zich daarna rekenschap gegeven van de verschillende vragentypen en “praktijkregels” van de evaluatie, opdat de vorm van de vragen zoveel mogelijk aan de inhoud ervan zou beantwoorden. (Mededelingen van de Ceges — 3, Kleio, 14de jaargang, no. 1, Bijlage 1: Dr. P. van der Meulen, Evaluatie van Eindresultaten, pag. 65 e.v.).

Pas daarna kon het wellicht moeilijkste onderdeel van de arbeid aan de orde gesteld worden, te weten het bepalen waaruit, bij het stellen van de afzonderlijke vragen, in concreto zou kunnen blijken of de leerlingen de nagestreefde doelen hadden bereikt. We hebben reeds gezien, dat wat de kennis aangaat, het kunnen herkennen of het kunnen reproduceren van bestudeerde stof als bewijs daarvoor zou mogen gelden. Voor wat het begrip betreft zou bijvoorbeeld het kunnen weergeven in eigen woorden, het kunnen interpreteren of het kunnen extrapoleren van een gegeven tekst of afbeelding daarvan het teken moet zijn. Behalve met de reeds vermelde hieraan verbonden moeilijkheden (het nog onvoldoende operationele karakter van de omschrijvingen en het bezwaarlijke van het scheiden van kennis en vaardigheid) werd de commissie nu met de vraag geconfronteerd, of het mogelijk was in plaats van bijvoorbeeld een tekst in zijn geheel te laten “vertalen” de kandidaten één woord of één zinswending daaruit te laten verduidelijken op grond waarvan reeds zou kunnen blijken of zij hem in zijn geheel hadden begrepen.

Tenslotte baarde ook de volgorde van de vragen de commissie zorgen. Het aanhouden van een strikt chronologische orde was daarom onmogelijk omdat het telkens gewenst scheen

vragen te stellen die dwars door de gehele stof heensneden. Het rangschikken naar moeilijkheidsgraad bleek eveneens ondoenlijk omdat, zonder precies te weten wat in de lessen behandeld is en hoe dat is geschied niet alleen de moeilijkheid van kennis- en begripsvragen niet nauwkeurig kan worden vastgesteld, maar zelfs niet altijd kan worden uitgemaakt, welke vragen kennis- en welke vragen begripsvragen zijn. De commissie kon dan ook niet veel meer doen dan, op grond van eigen ervaring en praktijk, prikken op een (imaginaire) grootste gemene deler!

Vastgesteld kon worden dat dit mikken niet altijd zuiver heeft kunnen zijn en is geweest, verwacht mag worden dat er ook in de toekomst nog wel eens naast zal worden geschoten. Het bezwaar schijnt immers inherent te zijn aan een centraal schriftelijk examen! .

Aan het over de werkzaamheden van de CEGES medegedeelde ontlene we nog:

- de samenwerking tussen de schrijfgroep-geschiedenis van het CITO en de commissie is steeds beter geworden en is thans uitstekend; met meerkeuzetoets-vragen zal ook geëxperimenteerd worden.
- sommige aangezochte VWO-scholen hebben geweigerd aan de experimenten mee te doen, aangezien de daar werkende collega's zeiden, tegen een centraal schriftelijk eindexamen te zijn.
- de commissie zal de minister medelen, graag het experiment na 29 januari voort te willen zetten.

Vragen.

Na de pauze stelt drs. N. Maarsen enkele vragen: is er informatie te verwachten uit het buitenland, waarmee de commissie haar voordeel kan doen, en: zou contact van CEGES met de lerarenopleidingen niet tot beider nut kunnen zijn? Van der Meulen antwoordt, dat de commissie beschikt over wat in Engeland is gepubliceerd en daarmee haar voordeel heeft gedaan. Wat het contact met de lerarenopleidingen betreft, antwoordt Bosch, dat er reeds 4x in Kleio is gepubliceerd, in januari komt de vijfde publikatie in Kleio en zo vervolgens; laat studenten aan de lerarenopleidingen lid worden van de V.G.N., dan kunnen zij op de voet volgen wat er gebeurt. Drs. H. van Stekelenburg wijst op de staatsinrichting en vraagt wat daaraan wordt gedaan.

Drs. C. Herzberg, lid van de CEGES, vertelt hierop dat dit reeds de aandacht heeft gehad, doch tot spijt der commissie is deze aandacht voor de staatsinrichting nog niet geëffectueerd kunnen worden. Bosch zegt publikatie van een nota van de heer Huizer toe. Dr. Van Voorst Vader vraagt naar de duur der experimenten, waarop Bosch antwoordt, dat de commissie omstreeks 1978 de zaak zal moeten afsluiten.

De "Tien-lichtingencommissie".

Eerste vice-voorzitter drs. B. Oudenhoven geeft vervolgens een voorlopig overzicht van en toelichting op de werkzaamheden van de zgn. "Tien-lichtingencommissie".

Voorlopig overzicht van de werkzaamheden van de "10-lichtingencommissie".

In opdracht van het VGN-bestuur heeft een commissie een onderzoek ingesteld naar de behoefte aan geschiedenisleraren in de nabije toekomst. De bevindingen van de commissie werden gepubliceerd in Kleio, 13e jaargang 1972, blz. 348 e.v. en blz. 632 e.v. Deze inventarisaties waren geen aanleiding tot optimistische conclusies t.a.v. de perspectieven

voor afgestudeerde historici om een functie in het onderwijs te krijgen: de cijfers over de te verwachten behoefte aan geschiedenisleraren staan n.l. in duidelijke discrepantie met de groeiende belangstelling voor de geschiedenisstudie. Uit de gegevens blijkt dat deze trend de laatste jaren in versneld tempo doorzet. Een van de suggesties van de commissie was dat de VGN in samenwerking met de Sectie Geschiedenis van de Ac. Raad een onderzoek moest instellen naar eventuele plaatsingsmogelijkheden in beroepen buiten het onderwijs: journalistiek, de ambtelijke sfeer etc.

Eind januari 1973 vond mede n.a.v. bovengenoemde suggestie een gesprek plaats met de Sectie Gesch. van de Ac. Raad waarbij besloten werd tot het instellen van een gezamenlijke commissie, die de opdracht zou krijgen na te gaan in welke functies/beroepen de laatste 10 lichtingen afgestudeerden aan de universiteiten terecht waren gekomen.

Tijdens de eerste vergadering besloot de commissie, bestaande uit 1 lid van de Sectie Gesch. en 4 leden van de VGN, om naast de afgestudeerden aan de universiteiten ook de laatste 10 lichtingen van de MO-opleidingen in het onderzoek te betrekken. Tevens werd besloten de voor het onderzoek noodzakelijke gegevens te verkrijgen via een enquête, die zich zou beperken tot de historici die niet in het secundair onderwijs werkzaam zijn.

In de enquête werd de nadruk gelegd op de volgende punten: beroep/functie, het verband tussen de studie en de beklede functie(s), de kansen voor historici overeenkomstige functies te verwerven en eventueel adviezen t.a.v. de keuze van afstudeerrichting, vakkencombinaties etc. welke naar het oordeel van de geadresseerden de beste aansluitingen geven op het door hen uitgeoefende beroep.

De namen en adressen van de afgestudeerden werden grotendeels verstrekt door de universiteiten en opleidingsinstituten voor het MO-examen. De commissie heeft met behulp van o.a. het Jaarboek VWO-HAVO en het Jaarboekje Pedagogische Academies uit deze gegevens de geschiedenisleraren zoveel mogelijk geschrapt.

De volgende gegevens werden verkregen:

Universiteiten	totaal	onderwijs		overige beroepen	
Nijmegen	213	124	57%	89	43%
A'dam G.U.	131	62	47%	69	53%
A'dam V.U.	74	51	69%	23	31%
Utrecht	138	76	55%	62	45%
Leiden	182	79	43%	103	57%
Groningen (Un.)	72	35	50%	37	50%
Groningen (MO.)	92	45	50%	47	50%
MO-opleidingen	324	274	85%	50	15%
Totalen	1226	746	60%(gem.)	480	40% (gem.)

Opm. Waarschijnlijk zullen de cijfers voor het aantal historici, dat buiten het onderwijs werkzaam is, met ongeveer 10% dalen wanneer de gegevens van de enquête binnen en verwerkt zijn. Naar mijn mening is dit vooral van toepassing op de gegevens van Groningen MO en de MO-opleidingen.

Tot nu toe heeft de commissie aan ongeveer 300 van de 480 historici, die buiten het onderwijs zijn, een enquête-formulier gezonden; het verzenden van de overige formulieren wordt momenteel vertraagd door moeilijkheden bij het opsporen van de adressen. Inmiddels zijn ongeveer 125 formulieren teruggestuurd en de verwachting is dat de geraamde 60% reacties ruimschoots gehaald zal worden. Het is uiteraard niet mogelijk nu reeds een inzicht te verschaffen in alle vragen en antwoorden van de enquête. Het volgende overzicht is derhalve slechts zeer voorlopig en onvolledig.

Het onderstaande overzicht werd verkregen door twee vragen uit de enquête te "turven" n.l. het beroep en de eventuele toekomstmogelijkheden in deze beroepen.

Beroep/functie	mogelijkheden:	goed	redelijk	slecht	totaal
Wet. medew. (Univ.)		1	2	31	36
Wet. medew. (elders)		2	—	5	8
Buitenl. Dienst	nog geen gegevens bekend!				
Archief		2	2	11	15
Bibliotheek		—	1	4	5
Journalistiek		6	1	—	7
Overheidsdienst		3	—	—	3
In het onderwijs werkzaam		—	—	—	15
A.V.-media		1	—	—	1
Secretaris (Letterenfac.)		1	—	—	1

Verder een aantal minder interessante "een- en tweelingen".

Opm. De bovenstaande (en de definitieve) gegevens van deze enquête moeten met voorzichtigheid gehanteerd worden o.a. in die zin, dat een aantal beroepsmogelijkheden (bev. wetensch. medewerker aan de Universiteit en archivaris) de afgelopen jaren de nodige historici opgenomen hebben, doch in de toekomst weinig of geen perspectief bieden, althans volgens de reacties! De enkele minder ongunstige reacties hoopten op een ander beleid t.a.v. het wetenschappelijk werk en oordeelden uitbreiding wel noodzakelijk.

De gunstige reacties op het archiefwezen openen wellicht perspectieven in de richting van de bedrijven, waar archief- en informatiebeheer etc. van de grond schijnen te komen; mogelijk zijn hier plaatsen in de toekomst.

Betrekkelijk weinig historici — volgens de voorlopige gegevens ongeveer 6% — zijn werkzaam in de journalistiek. Opvallend is echter dat de vooruitzichten in de journalistiek door bijna alle geënquêteerden gunstig worden beoordeeld, mits men er tijdens de studie reeds rekening mee houdt deze richting op te gaan bij de keuze van de vakken. Hetzelfde geldt min of meer ook voor plaatsen in de overheidssector.

Naar aanleiding hiervan vraagt de heer Van Voorst Vader naar het aantal afgestudeerden, die geen beroep hebben; antwoord van Oudenhoven: onder de geënquêteerden waren dat slechts twee. De heer Van Dongen wijst erop, dat men bij de overheid meer kijkt naar de titel drs. dan naar de behaalde bevoegdheid, bijv. bij het archiefwezen. De inleider deelt mede, dat men in de toekomst elke afgestudeerde historicus wat betreft zijn carrière hoopt te begeleiden, zodat men weet waar ze blijven. De heer De Wolf wijst op de

mogelijkheden voor historici in Musea. Drs. L. Besselink vraagt naar de mogelijkheden in bibliotheken; de heer A.P. Dijkstra wijst erop, dat m.n. voor het bedrijfsleven historici vrij kostbaar zijn.

De 2e secretaresse, mej. drs. R. Noordijk, brengt vervolgens een voorlopig verslag uit over de V.G.N.-enquête. Nadat ook zij enkele vragen heeft beantwoord, kunnen allerlei zaken, de V.G.N. betreffend, aangesneden worden. Van Voorst Vader wijst op het verouderd zijn van sommige adressen op de Kleio-omslag.

Op een vraag van de heer H. de Ruyter of de aanwezigen menen, dat er teveel wetenschappelijke artikelen in Kleio staan, antwoordt Van Stekelenburg met te vragen om meer direct aansprekende mededelingen van de redactie, ingezonden stukken e.d. De ingezonden stukken krijgen we niet, antwoordt De Ruyter: er komt van de leden niets binnen. Van Voorst Vader vraagt, of de redactie niets aan nieuwsgaring kan doen. De voorzitter suggereert via de afdelingen te trachten, bijdragen van de leden voor Kleio te krijgen. De Wolf vraagt om een periodiek verschijnende rubriek in Kleio over verschenen didaktische literatuur, ook in het buitenland. Ook materiaal voor de leerlingen dient in Kleio te worden aangekondigd; hij wijst op de stichting "Boek en Jeugd" en wil daar met De Ruyter weleens op af gaan. De heer Oosterwezel brengt de urentabel bij het ongedeeld VWO ter sprake. De voorzitter deelt naar aanleiding hiervan mede dat het bestuur behoefte heeft aan een adviescommissie voor onderwijskundige vraagstukken; over geschiedenis en geschiedenisonderwijs, zoals wij dat zien, zou eigenlijk eens een brochure voor de buitenwacht moeten verschijnen.

De 2 uur extra in vier atheneum, door de heer Oosterwezel ter sprake gebracht, verdedigt de voorzitter met te wijzen op de staatsinrichting. Over deze urenverdeling in de 4e klas atheneum ontspint zich een discussie. De heer de Wolf wijst erop, dat het vak Geschiedenis steeds het loodje moet leggen, omdat het als onbelangrijk wordt beschouwd; daarom juicht hij het bestuursplan toe tot het uitgeven van bovengenoemde brochure. Maarsen vindt, dat de geschiedenis verdedigd moet worden vanuit een totaalconceptie, die men van het onderwijs moet ontwerpen en waarin de geschiedenis haar eigen plaats inneemt; in het ontwerpen van deze conceptie zou de V.G.N. vooraan moeten gaan.

De voorzitter acht deze suggestie voortreffelijk, doch de uitvoering een werk van lange termijn, terwijl men nu behoefte heeft aan een brochure die op een korte termijn moet worden ontworpen. Maak dan geen brochure, maar biedt een moderne leerstofeenheid aan, aldus Maarsen, ter informatie van bijv. ook de pers. De heer Van Voorst Vader spreekt tenslotte zijn waardering uit voor het vele werk, dat voor de enquête moest worden verricht.

Als dan de eerste secretaris tenslotte op een ietwat oubollige wijze een terugblik heeft geworpen op het vijftigjarig bestaan van de V.G.N., onder de enigszins merkwaardige titel "Van lang inert tot zeer actief", worden sap en borrel rondgedragen om dat derde lustrum bescheiden doch toch een tikje feestelijk te vieren.

C.L.A. Daniëls.

Commissie Pedagogische Akademies
**GESCHIEDENISMETHODEN VOOR HET BASISONDERWIJS, CONSUMENTEN-
 RAPPORT II¹)**

Het onderzoek betreft de methoden:

LEVEND VERLEDEN

auteurs: Bill Venema en Ben van Voorn;
 uitg. Jacob Dijkstra's uitgeverij N.V., Groningen

GESCHIEDENIS IN ONDERWERP EN OPDRACHT

Geschiedenis als aspect van wereldoriëntatie.
 auteurs: C.J. Buitendijk, W. Kuperus, C.J. Seip.
 eindredactie: W.F. Kalkwiek
 illustraties: Bert Bouman
 vormgeving: Joost van de Woestijne
 uitg.: Meulenhoff Educatief Amsterdam

Samenstelling en opzet van de methoden

LEVEND VERLEDEN				GESCHIEDENIS IN ONDERWERP EN OPDRACHT			
Leerlingenboek		handleiding (c.q. onderwijzers- boek)		Leerlingenboek		handleiding (c.q. onderwijzers- boek)	
deel	omvang	deel	omvang	deel	omvang	deel	omvang
kl. 3 —	—	—	—	voorloper- tje	99 p.	—	—
werkboek	31 p.			werkschr.	23 p.		
kl. 4 1	95 p.	—	—	1	79 p.	1	32 p.
werkboek	32 p.			werkschr.	23 p.		
kl. 5 2	95 p.	—	—	2	96 p.	2	56 p.
werkboek	32 p.			werkschr.	26 p.		
kl. 6 3	126 p.	—	—	3	143 p.	3	84 p.
werkboek	32 p.			werkschr.	39 p.		

leergang:

diachronische behandeling van "de" Vaderlandse Geschiedenis, verdeeld over de klassen 4, 5 en 6. De caesuren liggen bij 1560 en 1815. Voor klas 3 is er een werkboekje "Wij en de tijd".

Naast het werkboekje voor het voorbereidend geschiedenisonderwijs bestaat de methode uit 3 II.boekjes met bijbehorende werkboekjes. Elk deel omvat 15 Kernhoofdstukken en 5 Keuzehoofdstukken. In

leergang:

volgens de methode van de "Inselbildung", voor zover het de delen 1, 2 en 3 betreft; bij het Voorloper-tje wordt een regressieve behandeling van de onderwerpen nagestreefd.

De technische verzorging van de leerlingenboeken en handleidingen is bijzonder goed. Elk hoofdstuk heeft dezelfde opbouw: "een klassiek geschiedenisboek in een notepad" met een tijdbalk en ten minste

deze, achter in het boekje opgenomen keuzehoofdstukken worden enkele gedeelten uit het betreffende deeltje wat uitgebreider aan de orde gesteld.

"Wij en de tijd"

Met het boekje voor klas 3 is o.i. wel leuk te werken, al zal de onderwijzer(es) aan enkele onderdelen en opgaven meer oefening en aandacht moeten besteden dan de ruimte in het boekje toelaat. Er is gebruik gemaakt van de mogelijkheid de kinderen op speurtocht in hun eigen omgeving te laten gaan. Aan de tijdbalk — eindelijk eens een die uitgaat van het jaar 1 — wordt veel aandacht besteed, maar ook hier zal nog veel uitleg en oefening nodig zijn. Is de grote nadruk op het verschil tussen "vroeger" en "nu" wel in overeenstemming met wat de titel van de methode suggereert: *Levend Verleden*?

Is "vroeger" zo'n afgesloten zaak: bestaan er geen oude kerken meer? (Wij en de tijd, p.2 en 3)

Deeltjes 1, 2 en 3

Deeltje 1 begint met drie hoofdstukken, die waarschijnlijk bedoeld zijn om gebruikt te worden als het werkboek in klas 3 niet is doorgewerkt. Met name het eerste hoofdstuk is bijzonder chaotisch en o.i. bijzonder geschikt om bij de kinderen het toppunt van verwarring te veroorzaken. Verder bestaat de methode uit een aaneenschakeling van de gewone afgesloten generaliseringen en verbalismen. In feite een verzameling "weetjes", praktisch zonder één wezenlijke poging het historisch proces recht te doen. Bijzonder gevaarlijk is in de tekst het suggereren van onvermijdelijkheden (die dan veelal minder prettige dingen moeten goedpraten) Voorbeelden:

dl. 1 p.36:

"Karel had al dat land niet zomaar gekregen. Het grootste deel *moest* hij veroveren". en dl.1 p.37: "Maar de Saksen waren koppig en wilden niets van het Christendom weten. Karel *moest* daarom ook nog

één kaart; een verhaal, geschreven rond een kind; een encyclopedisch gedeelte, waarin een systematische samenvatting van een aantal onderwerpen en een uitleg van de kernstof van het verhaal wordt gegeven; een serie vragen en opdrachten. Aan het eind van elk deel is een vakantiehoofdstuk te vinden (b.v. boerderijtypen in Nederland, in deel 1). Deel 3 heeft een register met onderwerpen, die in de drie delen behandeld worden.

De vragen en opdrachten van de werkschriften zijn voor een groot deel dezelfde als die uit de leerlingenboeken.

In de inleiding van het eerste onderwijzersboek, geven de auteurs als hun visie, dat geschiedenis een deel moet zijn van het vormingsgebied wereldoriëntatie. Wat zij hiermee concreet bedoelen is niet erg duidelijk: de schrijvers stellen historische onderwerpen aan de orde, zonder de grenzen van het vak duidelijk te doorbreken.

Tussen het Voorlopertje en de eerder verschenen delen 1 t/m 3 bestaat een groot verschil in opzet en uitwerking. De regressieve behandeling van het deeltje voor de derde klas, het werken met verschillende tijdseenheden in elk hoofdstuk, gezocht aandoende beschrijvingen, het ontbreken van een onderwijzersboek maken, dat het Voorlopertje kwalitatief beneden het peil van de andere delen staat. Bij de beoordeling is daarom het accent vooral op de *delen 1, 2 en 3* gelegd.

vele oorlogen tegen de Saksen voeren." (onderstrepingen v.d. cie.)

Een *handleiding* voor de onderwijzer is er niet, dus elke nadere informatie ontbreekt.

De *veelzijdigheid* is in eerste aanleg wel positief, er wordt aandacht besteed aan dagelijks leven, cultuur etc., maar zo beknopt, dat het erg oppervlakkig wordt omdat men teveel wil doen.

Dit bezwaar geldt ook voor de *typering* v.d. *hoofdtijdperken*; meestal is de *typering* redelijk in die beknoptheid, alleen de 18e eeuw geeft weer het traditionele negatieve beeld en de "Frans tijd" is, zowel in zijn voorstelling als behandeling chaotisch.

In de chronologische *ordering* is geen leiden naar tijdsbegrip te ontdekken, integendeel: er wordt steeds teruggegrepen in een soort "flash-back" (dl. III p.68: Na de bevrijding gaat het weer over oktober 1944). De methode is zeer wisselend wat de *historische betrouwbaarheid* betreft. Aan een overgeleverde beknopte samenvatting zouden de schrijvers zich geen buil behoeven te vallen, maar er zijn blunders. Voorbeelden:

dl. I p.27: centrale water-verwarming bij de

De *handleiding* geeft zeer uitgebreide informatie, soms (m.n. in deel 3) verwarrend veel. Dat het prepareren van de lessen door de onderwijzer tot een minimum kan worden beperkt doordat de informatie van het onderwijzersboek de stof van het leerlingenboek op de voet volgt, lijkt ons geen juiste opzet.

Afgezien van het laatste vakantiehoofdstuk ontbreken *aankwijzingen voor regionaal onderwijs*.

Studieverwijzingen worden gegeven naar De Rek, de Algemene geschiedenis der Nederlanden (beslist niet in elke schoolbibliotheek aanwezig) en delen uit de Fibulareeks, zelden naar andere werken. De *lijst met leermiddelen* is overzichtelijk en lijkt vrijwel compleet.

Verschillende aspecten van de geschiedenis (politieke, sociale, economische en culturele) komen in elk hoofdstuk terug, maar vaak op een erg feitelijke wijze. Aan godsdienstige ontwikkelingen gaat de methode vrijwel geheel voorbij: Willibrord, het religieuze leven in de middeleeuwen, de Hervorming en Kuyper worden uiterst summier of in het geheel niet behandeld. Het accent ligt teveel op de materiële cultuur.

De *typering van de hoofdtijdperken* is in het algemeen goed, alleen worden middeleeuwen, de 18e en de 20e eeuw onvolledig of aanvechtbaar weergegeven.

De *ordering* van de stof is logisch, hoewel het eerste deel van elk hoofdstuk met de tijdbalk en de politieke geschiedenis losstaat van de andere onderdelen.

De weergave van de stof is *historisch verantwoord*, met uitzondering van de politieke geschiedenis, die te ouderwets aandoet en het verhaal, dat te romantisch en soms weinig representatief is.

De methode kenmerkt zich door dat soort

Romeinen

dl. I p.46: het graafschap Holland houdt op te bestaan (in 1433).

dl. II p.21/22: de stadhouder / Frederik Hendrik was het hoofd van de staat

dl. II p.72: Bataafse Republiek + Koninkrijk Holland wordt de Franse Tijd genoemd, maar niet de periode van de "inlijving".

dl. III p.98: het hoofd van een gemeente is de burgemeester.

Ook van de middeleeuwse stad en de Bataafse Republiek ontstaat een vertekend beeld.

Originele informatie ontbreekt nagenoeg geheel.

Het *taalgebruik* is door de vele vage abstracties niet voldoende te noemen.

Voorbeelden:

dl. I p.31: "In ons land werd ook alles heel anders dan voorheen"

dl. II p.47: "Mede dank zij het werk van Willem III kwam ons land weer uit de moeilijkheden.

dl. II p.67: "Op velerlei gebied was weer vooruitgang te bespeuren"

dl. III p.24: "Hoewel handel en industrie in de 19e eeuw weer tot bloei kwamen, werd het lot van de arbeiders niet beter, maar eerder minder."

Het *tijdsbegrip* wordt o.i. niet bevorderd door het verwarrende teruggrijpen in de tekst, terwijl de tijdbalk alleen incidenteel als jaartallenrepetitie wordt gebruikt.

De *vragen en opdrachten* vertonen een vast patroon: elke eerste vraag is een opdracht tot het opschrijven van een (gegeven) opschrift. Vervolgens komt een invuloefening, waarvoor de kinderen de antwoorden zonder meer kunnen overnemen uit de voorafgaande tekst. Daarna stereotiep een tekenopdracht van de "eenvoud" van: Neem de plattegrond van Groningen over, of: Teken een paar 17e-eeuwse schepen.

onpartijdigheid, dat kleurloosheid genoemd moet worden.

In de methode zijn een aantal *onjuistheden* te vinden als: dl. I p.18: 300-150 v. Chr. als enige periode, waarin terpen worden gebouwd

dl. II p.18: 1567 als begin van de Tachtigjarige oorlog

dl. III p.15: een begrip als Zuid-Limburg.

Originele informatie komt nagenoeg niet voor; een weergave van een krant op deze manier (dl. III p.15) is weinig zinvol.

Bij het *taalgebruik* is er in woordkeuze en zinsbouw nauwelijks verschil tussen de delen. Bovendien zijn termen als hof (dl. I p.45) en damast (dl. I p.59) de auteurs, gezien hun omschrijving, zelf niet duidelijk.

De grote, gekleurde *tijdbalk* is niet slecht opgezet; wel wordt het jaar "nul" gegeven en is de balk meestal gesloten. De door het verleden teruglopende tijdweg in het Voorlooptje heeft met tijdsbegrip niets uitstaande.

Aan het eind van het hoofdstuk volgt een aantal *vragen en opdrachten* (waarvan een gedeelte ook te vinden is in het werkschrift). Rubriceren, redeneeroefeningen, het aanvullen van zinnen, kleuren (ook in de 6e klas) komen vaak voor; dramatiseren en zelf iets opzoeken nauwelijks. In de inleiding wordt een opklimmende moeilijkheidsgraad van de opdrachten beloofd, waar in de praktijk weinig van blijkt.

Dan volgen een invuloefening en een rubriceeroefening terwijl tenslotte met kwistige hand nog wat opdrachten worden gegeven als: "Vertel iets over het Christendom" en "Vertel iets over de hulp aan onderduikers".

De *illustraties* omvatten een groot aantal tekeningetjes en een zeer klein aantal foto's en reproducties. De tekeningen zijn óf impressies van gebeurtenissen en – meestal als versiering of bladvulling gebruikte – voorwerpen, óf kaarten, opgesierd met scheepjes en/of andere voorwerpen of symbolen.

De didactische kwaliteit is o.i. gering: de leerling kan er niet veel "uithalen"; de sfeer van de tekeningen suggereert onechtheid, décor; nergens in de tekst wordt naar een illustratie verwezen.

Zou het geen aanbeveling verdienen de tijdbalken in de klas te laten maken i.p.v. ze kant en klaar aan te bieden en waarom kloppen de lineaire verhoudingen niet?

Wat betreft de kwaliteit van de foto's en reproducties: ze zijn of te klein of te onbenullig gekozen.

In deel I (voor klas 4!) zijn 12 *kaarten* opgenomen, in deel II 7 en deel III moet het er met twee doen.

Het is o.i. niet juist kaarten op te sieren met allerlei niet ter zake doende figuurtjes. Het dooreenmengen van de kaartprojectie-techniek en perspectieftekenen lijkt ons terwille van een juist kaartbegrip ongewenst.

Er zijn erg veel *illustraties* in kleur, die mooi zijn uitgevoerd, maar soms wat te klein en onduidelijk. Bijna identieke afbeeldingen komen voor, terwijl reproducties van gebouwen, schilderijen of voorwerpen niet aanwezig zijn.

De getekende kwartierstraat in deel III (p.134) spot met alle elementaire beginse-len van de genealogie: hij is ondersteboven en spiegelbeeldig opgesteld!

Elk hoofdstuk heeft één of meerdere *kaarten*, die door hun kleur vaak duidelijk lijken, maar uit de losse hand getekend zijn en geen goed kaartbeeld aanbrengen

De *werkboekjes* bij de methode LEVEND VERLEDEN zijn overbodig: men heeft dezelfde opgaven als in de boekjes opgenomen, maar het aantal zeer beperkt. Er is te weinig werkruimte, geen plaats voor eigen initiatief en geen ruimte meer voor tekeningen.

DI. I p.12: "Vertel iets over drakenscheppen" in 2½ regel!

DI. I p.13: "De Graventijd" van de 7 opgaven uit het boek zijn er *twee* overgebleven!

DI.II p.21: "In 1795 kreeg ons land de naam . . . ."

Raadpensionaris was toen . . . . ." Bedoeld is volgens het lesboekje Schimmelpenninck! !

DI.II p.20: De kinderen moeten een plaatje kleuren van de bestorming van de Bastille, maar de afbeelding is zwart!

- DI.III p.8: "Geef weer in een kort antwoord:
- a. Op wiens voorstel werd de Volkenbond opgericht?
  - b. Wat was het doel van de Volkenbond?
  - c. Is de Volkenbond een succes geworden?
  - d. Waarom niet?

Voor al deze antwoorden zijn 7 regeltjes van 5 centimeter beschikbaar!

Onze conclusie moet dan ook zijn, dat het aanschaffen van deze werkboekjes een overbodige uitgave zou zijn.

Enige citaten uit: LEVEND VERLEDEN

Deel I, p.6, bestemd voor klas 4

"Vroeger is er veel gebeurd, heel veel. Zo is er bijvoorbeeld een tijd geweest, dat ons land 80 jaar in oorlog met Spanje was. Zo omstreeks 1500 heeft men ontdekt waar Amerika ligt.

Een 300 jaar geleden heeft er een kunstschilder geleefd, Rembrandt heette hij. Hij maakte schilderijen waar nu nog duizenden naar komen kijken. Een van zijn beroemdste schilderijen heet "de Nachtwacht" en dit hangt tegenwoordig in het Rijksmuseum in Amsterdam.

Er is zoveel gebeurd, dat men er dikke boeken over vol kan schrijven.

Alles wat er in het verleden heeft plaatsgevonden, noemen we geschiedenis".

Deel III, p.13 e.v., bestemd voor klas 6

"Andere partijen

Naast de liberale partij, werden nu ook partijen opgericht die het meestal niet eens waren met de Liberalen.

Zo ontstonden de Anti-Revolutionaire Partij en de Rooms-Katholieke Staatspartij. Hun leiders, Groen van Prinsterer van de ARP en Schaepman van de RKS, kwamen op voor de belangen van de protestantse en rooms-katholieke landgenoten.

Belangrijk is het om te vermelden, dat deze partijen nog alleen waakten voor de belangen van de goeude burgers.

De vele arme landgenoten — en dat waren vooral de arbeiders — hadden nog geen enkele invloed op de regering. In de Staten-Generaal zat nog geen enkele vertegenwoordiger (= afgevaardigde) van de arbeiders. Tegen het einde van de 19e eeuw begon de arbeidersbeweging op te komen. Over hun strijd voor een beter leven in een betere wereld vind je meer in het hoofdstuk "De arbeiders in de 19e Eeuw".

Enige citaten uit: GESCHIEDENIS IN ONDERWERP EN OPDRACHT

Deel II p.32 (informatief gedeelte), bestemd voor klas 4

"De oorlog wordt hervat, 1609 - 1625

In 1609 sloten de Republiek en Spanje een wapenstilstand van twaalf jaar, het Twaalfjarig Bestand. Tijdens dit bestand braken in ons land godsdiensttwisten uit. Deze vermengden zich spoedig met een strijd tussen het gewest Holland, dat vooral met eigen belangen rekening hield en de Staten-Generaal, die opkwamen voor de belangen van de Republiek. De Staten-Generaal behaalden de overwinning; de raadpensionaris van Holland, Oldenbarnevelt, werd er het slachtoffer van; in 1619 werd hij, beschuldigd van verraad, terechtgesteld.

Kort hierop liep het bestand af en hervatte de Republiek de strijd met Spanje. In 1625 overleed Maurits, zijn broer Frederik Hendrik volgde hem op.

Twee jaar later voer 't Wapen van Hoorn, het schip uit ons verhaal, naar Oostindië".

Deel III p.40 (uit het verhaal "Fabriekskinderen") bestemd voor klas 6

"Aan de Zuider-Hagen stond een gebouw met hoge vensters. Daaruit viel een flauw lichtschijnsel op de bomen langs de gracht. Een voortdurend geronk verdreef de avondstille.

Daarbinnen werkte de kleine Jacob. Hij was pas acht jaar geworden. Hoog boven zijn hoofd wentelden de grote riemschijven. De gasvlammen, lager in het lokaal, zorgden voor spookachtige schaduwen op de grauwe zoldering. Jacob zag er allerlei vormen in. Vanavond waren het vechtende duiveltjes die met hun lange armen naar de machines grepen om ze te laten werken, steeds maar werken, zonder ophouden, zolang zij dat nodig vonden . . . . .

De wielen, drijfriemen, weefgetouwen, de stoommachine, allemaal maakten ze hun eigen geluid. Het lokaal vervulden ze van gepiep voor het begin van de werkdag.

Meestal liep het drijfwerk al, als de kleine Jacob Wilmink aan de hand van zijn vader het hek binnenkwam. Maar soms was de machinist nog bezig zijn werktuig op gang te brengen. Dan stond Jacob met zijn neus op de kranen en hendels van de grote machine. Dan gooide de machinist de gapende muil van de stoomketel open en vlogen de zwarte kolen bij scheppen tegelijk het begerige vuur in. Daarna kwam het grote ogenblik: de reus die in de fabriek leefde werd wakker."

LEVEND VERLEDEN

GESCHIEDENIS IN ONDERWERP EN OPDRACHT

HANDLEIDING

1.1 informatie	ontbreekt	+
1.2 tips voor regio	ontbreken	—
1.3 didactische suggesties	ontbreken	ontbreken
1.4 studieverwijzingen	ontbreken	+
1.5 leermiddelenlijst	ontbreekt	++
1.6 vertel-modellen	ontbreken	ontbreken
1.7 keuze-mogelijkheden	ontbreken	ontbreken

LEERLINGENBOEKJES

stofkeuze

2.1 veelzijdigheid	+	+
2.2 typering hoofdtijdperken	±	±
2.3 ordening	— —	+

weergave

3.1 historisch verantwoord	±	+
3.2 onpartijdigheid	+	+
3.3 betrouwbaarheid	—	+
3.4 originele informatie:		
hoeveelheid	— —	— —
relevantie	— —	— —

didaktische criteria		
4.1 taalgebruik	±	±
4.2 tijdsbegrip	—	+
4.3 vragen en opdrachten:		
hoeveelheid	±	++
doelvariatie	—	+
moeilijkheid	— —	±
4.4 illustratie:		
hoeveelheid	++	++
uitvoering	±	+
functioneel	±	+
4.5 kaarten:		
hoeveelheid	+	+
kwaliteit	±	—

SAMENVATTEND OORDEEL

Handleiding	— —	±
Stofkeuze en weergave	—	+
Didaktische criteria	—	+

Betekenis van de tekens:

— — slecht	— onvoldoende	± matig
+ voldoende	++ goed	

1) Het eerste rapport en de gehanteerde criteria zijn gepubliceerd in *Kleio* 14 jrg., no. 6/7, 1973, blz. 356 e.v.

Van de hand van de heren Nuy en Gieles, medewerkers van het KPC in Den Bosch, is een boekje verschenen¹). dat de aandacht van allen die geschiedenis onderwijzen, verdient. Het handelt immers over de belangrijke vraag op welke wijze de docent kan nagaan, of de les die hij geeft, het gewenste resultaat heeft. Vorig jaar merkte Rolf Schörken²) op, dat men in de didaktiek van de geschiedenis vergeefs zou zoeken naar de vraag waar ten slotte alles om draait: welke bewustzijnsveranderingen zich in een mens voltrekken — of niet voltrekken —, als hij met bepaalde inhouden, resultaten of denkvormen van de geschiedwetenschap in aanraking komt en welke uitwerking op het gedrag daar mogelijk uit zou kunnen voortkomen, of — om het naar de klas te verplaatsen — wat er nu eigenlijk gebeurt met een leerling die geschiedenis leert. Volgens Schörken is de didaktiek bijna steeds opgevat als de bemiddelaarster tussen wetenschap en schoolonderricht, en wel omdat haar hoofdtaak zou zijn, de wetenschappelijke "inhouden" uit te kiezen en deze "ad usum delphini" toe te bereiden. Het boekje van Nuy en Gieles wil een stap zetten in de richting van het door Schörken aangeduide probleem.

Ik wil me in deze bespreking voorlopig beperken tot wat me in dit boek als het belangrijkste en meest positieve voorkomt, nl. de behandeling van de vraag: wat willen we nu eigenlijk met een bepaalde les (of reeks lessen) bereiken, welke middelen en methoden zijn nodig om tot dat doel te komen, en hoe stel ik vast dat ik dat doel werkelijk bereikt heb? Het is buitengewoon waardevol, dat de auteurs dit onderwerp aangesneden hebben, en het zou ook veel waard zijn, als een en ander kon doordringen tot ver buiten de betreffende kleine kring van degenen, die dit soort boeken plegen te lezen. Misschien kan deze recensie daartoe bijdragen; zij is er dan ook op gericht de inhoud zo objectief mogelijk weer te geven. Dit betekent echter niet, dat ik geen bezwaren zou hebben tegen bepaalde opvattingen van de auteurs. Die heb ik en zelfs diepgaande ook, maar om de wezenlijke inhoud van het boek zo goed mogelijk tot zijn recht te laten komen wil ik die bezwaren in een nawoord weergeven. Hier heb ik alleen een vraag aan de heer Nuy: zou hij misschien nog eens kunnen naziën, wanneer de Monroe-doctrine werd afgekondigd, en wat het aandeel van de V.S. was in de oorlog van 1812? En als hij dat gedaan heeft, zou hij dan eens willen nagaan of zijn bevindingen geen gevolgen hebben voor de vraagstellingen op blz. 49?

Overeenkomstig een adagium dat men allerwegen in de onderwijsliteratuur kan tegenkomen, moeten doelstellingen "geoperationaliseerd" kunnen worden, m.a.w. men moet kunnen aantonen, dat ze bereikt zijn, anders zijn het geen doeleinden. Nu kan men — zegt Nuy — geen doeleinden van gedrag vaststellen zonder tegelijk doelstellingen van leerstof te noemen: beide zijn aan elkaar gekoppeld. Niemand kan b.v. historisch inzicht verwerven zonder zich historische leerstof eigen te maken. De beroemde "taxonomie van Bloom"³) stelt ons enigermate in staat gedragsmogelijkheden, zowel van cognitieve als van affectieve aard, te specificeren. Maar het specificeren van leerstof wordt aan elk vak apart overgelaten en is bijzonder moeilijk, omdat leerplannen en leerboeken de stof wel (globaal) omschrijven maar er nooit bij zeggen hoe die stof tot een bepaald gedrag zou moeten

leiden. Als bijv. de nieuwe eindexamenregeling zegt, dat de kandidaten inzicht dienen te hebben in de ontwikkeling van de laatste halve eeuw, dan zegt zij er niet bij hoe zou moeten blijken, dat er inzicht is ontstaan; de leerboeken van hun kant geven de stof zonder aan te duiden hoe de leerlingen door die stof tot inzicht zouden kunnen komen.

Om na te gaan welke functie de leerstof heeft — zegt Nuy — moet men die leerstof analyseren, d.w.z. zo ver mogelijk uiteenleggen in "leerstofelementen", dus niet alleen: welk tijdvak behandel ik, maar ook en vooral: welke gebeurtenissen, personen, jaartallen, termen, principes, plaatsen, structuren, processen etc., en wat moeten de leerlingen daarmee: alleen kennen? ook begrijpen? kunnen toepassen? ect. Zodra ik spreek over "kennen, begrijpen, toepassen" heb ik het al over mogelijkheden van gedrag, dus over koppeling leerstof-gedrag, want men zal weten, dat "gedrag" een vertaling is van "behavoir", de karakteristieke term van het Amerikaanse "behaviorisme", dat onder "gedrag" niet zozeer een (on)ethische handelwijze verstaat als veeleer het geheel van de uitwendig waarneembare manifestaties van de mens; de overige, alleen innerlijke, bewegingen zijn, volgens het "behaviorisme", geen object van wetenschappelijke psychologie, zodat de mens geheel en al in termen van gedrag beschreven kan worden.

Het is duidelijk — volgens Nuy — dat een goede en ver doorgevoerde leerstofanalyse grote steun geeft bij het voorbereiden van de les en bij het samenstellen van proefwerken e.d. Door een goede specificatie-tabel te maken kan de docent de leerstofelementen verdelen over enkele parallel lopende rubrieken, bijv. kennis — begrip (vereenvoudigd model van Bloom) en door middel van pijlen de "hiërarchische" relaties tussen de elementen aanduiden, zodat men duidelijk kan zien hoe kennis tot begrip kan leiden en begrip toepassing mogelijk maakt (begrip ontstaat bijv. door verbinding van twee of meer kennis-elementen).

Nu zijn zeker wel bezwaren te opperen tegen Bloom's taxonomie. Veel van zijn categorieën zijn bijv. onvoldoende geoperationaliseerd. Sommige categorieën van leerstof, zoals "termen, feiten" en vele mogelijkheden van gedrag (kennis, begrip) zijn vaag omschreven en sluiten elkaar niet geheel uit, zodat bijv. niet altijd vast staat of iets nu een feit of een principe is. Ook zijn de categorieën van Bloom onvoldoende gedifferentieerd: wanneer hij bijv. als subcategorie van "kennis" noemt "kennis van methodologie", dan is het moeilijk daar praktisch mee te werken, omdat achter de term "methodologie" nog van alles schuil kan gaan, wat nader aangeduid zou moeten worden, wil men er voor praktische lesanalyse wat aan hebben. Voorts pretendeert de taxonomie ook een hiërarchie te zijn, een geordende en in ingewikkeldheid en moeilijkheid opklimmende reeks van mogelijkheden van gedrag. De hoog genoteerde categorie "toepassing" is echter niet persé moeilijker dan de lager genoteerde categorie "begrip", want — zegt Nuy — het is heel wat gemakkelijker precies te zeggen welke plaatsen men van Zwolle naar Franeker gaande onderweg passeert (toepassing van topografische kennis) dan duidelijk aan te geven wat het begrip "heelal" inhoudt. Ten slotte is het zo dat de taxonomie elke categorie illustreert met een aantal vragen of toetsen en dus meent, dat een mogelijkheid van gedrag vastgesteld kan worden op grond van de inhoud van een vraag. Dit is niet geheel juist, want een toepassingstoets wordt tot kennisvraag als de leerling die toets al eens eerder heeft gedaan. Niet alleen de inhoud van de vraag is van belang, maar ook het leerproces, dat aan de vraag vooraf is gegaan. Zolang niet overal alle leerprocessen precies dezelfde zijn (waarvoor de hemel ons behoede), kunnen dezelfde vragen in verschillende klassen dus een andere functie hebben. Dit alles noopt ons tot een zekere voorzichtigheid bij het gebruik van de befaamde taxonomie.

Nu neemt Gieles de fakkel van Nuy over met de constatering, dat het doelstellingenonder-

zoek in Nederland wel goed op streek is, maar nog niet heeft geresulteerd in concrete leerplannen. De vorderingen van de leerlingen worden nog steeds getoetst volgens tamelijk subjectieve maatstaven. Een van de grote hinderpalen is dat het niet gelukt is een even bondige als volledige omschrijving te geven van de kenmerken en werkwijze van de geschiedwetenschap. Haar terrein is ongekend breed en dat heeft natuurlijk ook invloed op de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs. Ook heeft geschiedenis lang gegolden als het vormende vak bij uitstek, maar vormingsdoeleinden zijn moeilijk te toetsen. Wat wel getoetst kan worden is het kennen van leerstof en dat wordt ook getoetst. Maar verband tussen vormingsdoeleinden en leerstofdoeleinden kan men in de praktijk niet vaststellen. Nimmer is men in staat gebleken aan te tonen, dat een bepaalde leerstof meer vormend zou werken dan een andere. Nog afgezien van het feit dat men al evenmin kan aantonen wat "vorming" eigenlijk is, moet men berustend zeggen dat "vorming" als onderwijsdoel eigenlijk niet bestaat, omdat dit doel niet "geoperationaliseerd" kan worden. Als doelstellingen van het geschiedenisonderwijs worden hier in Nederland de volgende vier min of meer algemeen aanvaard: kennis — inzicht — vaardigheid — attituden (houdingen). Wat de kennis betreft begint men steeds meer het standpunt te verlaten, dat de leerling voor zijn "algemene ontwikkeling" over een tamelijk uniform pakket informatie zou moeten beschikken. Criteria voor het samenstellen van zo'n pakket bestaan niet, en bovendien dwingt het kleinere aantal uren waarin alle leerlingen nog geschiedenis krijgen, tot straffere selectie. Graag zal de docent inzicht bijbrengen, niemand zweert meer bij puur gememoriseerde kennis, en met name hoopt men, dat begrip van processen en structuren tot inzicht zal leiden, terwijl men tevens hoopt, dat de leerlingen enig begrip van de geschiedbeoefening zelf alsmede van de relatie heden-verleden zal verwerven. Op de beroemde "vaardigheden" uit het Doelstellingenrapport ⁴⁾ is veel kritiek uitgeoefend, omdat ze niet specifiek voor geschiedenis zouden zijn ⁵⁾; de Eindexamencommissie daarentegen wil de vaardigheden afleiden uit het vak zelf en noemt als voornaamste "kunnen denken in categorieën van de tijd" ⁶⁾. Om de leerlingen kennis, inzicht en vaardigheden bij te brengen is in wezen iedere leerstof geschikt. Onder "attitude" (houding) verstaat Gieles "latent gedrag": de vaardigheid moet in alle opzichten verworvenheid van de persoon worden en dus steeds tot het gewenste gedrag kunnen leiden. Voorbeelden "tolerantie, gevoel voor nuancering". Middelen om te toetsen of attituden tot stand gekomen zijn bestaan niet. Beter getoetst kunnen worden kennis, inzicht en vaardigheden, waardoor het gevaar ontstaat dat deze los komen te staan van het einddoel: gedrag, en zo zelf tot einddoel worden.

Het leerplan geschiedenis (dat bovendien alleen voor rijksscholen geldt) is zo globaal, dat men niet van daar uit tot operationaliseren kan komen. Toeval is die vaagheid van het leerplan (en van de eindexameneisen, die wel voor alle scholen gelden) niet, omdat attituden moeilijk exact te omschrijven zijn en omdat geschiedbeoefening en geschiedenisonderwijs nooit gekarakteriseerd kunnen worden door de kennis van een bepaalde historische stof. Ik voor mij voeg daaraan toe, dat men dat, om het gewenste eindniveau vwo-havo te bepalen, toch wel gedaan heeft nl. door de keuze van de laatste halve eeuw — een fatale vergissing ⁷⁾. Als attituden werkelijk gedrag zijn geworden, behoren ze tot de persoon zelf en vallen ze onder zijn wezenlijke vrijheid. Normen of eisen op dit punt tasten de vrijheid van de persoon van de leerling aan, omdat ze noodzakelijk de hele persoon toetsen, en daarom zullen ze geen rol kunnen spelen in de leerstofanalyse. Hoe zou men moeten vaststellen, dat een eindexamenkandidaat "tolerant" is? En als hij of zij niet "tolerant" zou blijken, mag hij of zij dan niet slagen? En hoe toont men aan, dat die tolerantie de vrucht is van geschiedenisonderwijs? Zij kan immers ook het resultaat zijn van familietraditie.

Om de moeilijkheden enigszins te ondervangen ziet Gieles twee mogelijkheden: 1. cognitieve doelstellingen (kennis, begrip etc.) en affectieve (attituden) veronderstellen elkaar. Iedereen weet dat een geschikte leerstof (kennis) tot oprechte belangstelling (attitude) kan leiden. 2. Iedereen weet dat de presentatie van de stof van groot gewicht is: een goede opbouw van de les beïnvloedt de leerlingen ook affectief. Bij het opstellen van een geschiedenisleerplan zou men deductief te werk kunnen gaan, nl. door uit te gaan van einddoelstellingen (maar deze zijn te globaal om bruikbaar te zijn) of inductief, nl. door uit te gaan van de leerstof (maar er is geen specifieke betrekking tussen leerstof en doelstelling). Nu combineren docenten in de praktijk intuïtief beide richtingen, maar Gieles meent, dat men dit ook volgens plan en systematisch zou kunnen doen. Om te beginnen zou men het einddoel van het geschiedenisonderwijs uiteen moeten leggen in aspecten en deze aspecten moeten toewijzen aan de afzonderlijke leerjaren. Zo heeft Rohlfes⁸⁾ onlangs de doelstellingen verbijzonderd door ze over onder- en bovenbouw te verdelen. Vervolgens zou men deze jaar-doeleinden weer verder moeten onderverdelen in periode-doeleinden⁹⁾. De derde stap, van inductieve aard nu, is de keuze van de bijbehorende leerstof, waarbij criteria van praktische aard doorslaggevend kunnen zijn (bijv. is geschikt materiaal voorhanden?). Dan dient men zich af te vragen hoe men met die leerstof de leerlingen tot die attitude kan brengen, die voor die periode het doel vormt. Dat is dan de eigenlijke leerstof-analyse.

Om zo'n analyse praktisch uitvoerbaar te maken schetst Gieles dan een model ervan. Hierbij gaat hij uit van de taxonomie van Bloom, maar maakt hier de wijze opmerking, dat de Amerikaan zijn hogere categorieën zo abstract formuleert, dat men zou denken op het niveau van vwo-havo maar met het aankweken van kennis en begrip tevreden te moeten zijn. De moeilijkheid zit vooral in de manier waarop de categorie "begrip" is opgeschroefd: zo hoog dat de leerling eigenlijk al met analyse en synthese overweg zou moeten kunnen, wil hij tot begrip komen. Gieles wil daarom "begrip" eenvoudiger opvatten door van "begrepen kennis" te spreken (het kenmerk van begrepen hebben is dan het met eigen woorden kunnen weergeven¹⁰⁾). Andere vormen van begrip zouden dan ingelijfd moeten worden bij de hogere categorieën. Onder de term "begrepen kennis" zouden de vaardigheden, genoemd in het Doelstellingenrapport en in het rapport van de Eindexamencommissie, gevoegelijk ondergebracht kunnen worden, al is ook dan nadere specificatie nog hard nodig. Vervolgens wil hij de laagste categorie van Bloom vereenvoudigen door deze te beperken tot kennis van termen en kennis van feiten, omdat alle andere vormen van kennis (bijv. van methoden, van structuren) niet wezenlijk van begrip (tweede categorie) te onderscheiden zijn.

Zo komt Gieles tot een reeks van tien categorieën: 1. termen, 2. feiten, 3. begrippen, 4. structuren, 5. processen, 6. interpretatie, 7. toepassing, 8. analyse, 9. synthese, 10. evaluatie, — die wel sterk aan de hiërarchie van Bloom doen denken, maar toch niet daaraan identiek is. Deze tien categorieën resumeert hij dan onder vier hoofden: A. kennis (het zich herinneren en reproduceren van), nl. van termen en feiten, B. begrepen kennis (zodanig met eigen woorden weergeven, dat de wezenlijke inhoud begrepen blijft), omvattend: begrippen, structuren, processen, interpretatie, C. vaardigheden (zelfstandig uitvoeren van bewerkingen die niet tevoren gegeven zijn), nl. toepassing, analyse, synthese, D. oordeel, in de vorm van waarde-oordeel (toepassen van criteria).

't Is zeker van grote betekenis, dat Gieles aldus de taxonomie van Bloom, met alle gebreken een werk van uitzonderlijke klasse, handzamer en eenvoudiger heeft trachten te maken en zo het gebruik ervan bij de analyse van historische leerstof heeft willen vergemakkelijken. Maar van nog groter waarde is dat hij op deze wijze de grote kloof tussen

algemene didaktiek en vakdidaktiek van de geschiedenis kleiner heeft gemaakt door aan te tonen, dat Blooms categorieën ook in ons vak bruikbaar zijn. Als ik zijn boekje lees, dan krijg ik een rooskleuriger beeld van de situatie dan ik in mijn artikel : Doelstellingen II. De taxonomie van Bloom op de geschiedenis toegepast" ¹¹) heb geschetst, in welk artikel ik tot de conclusie ben gekomen dat het overgrote deel van alle vragen en opdrachten in moderne geschiedenismethoden onder de categorie "kennis" gerangschikt moet worden. Overigens kan Gieles zijn gunstig resultaat alleen bereiken door zeker manipulaties aan de toetsel van Bloom, nl. door verschuiving binnen de categorieën. Is Bloom daarmee Bloom gebleven, ja zelfs een betere Bloom geworden, of is Bloom nu Gieles geworden: Dat zou een punt van discussie moeten zijn. En heeft Gieles inderdaad aangetoond, dat alle categorieën van Bloom op vwo-havo-niveau gebruikt kunnen worden (in genoemd artikel meende ik nog dat dit niet zo is?) Hij zelf geeft twee uitgewerkte voorbeelden, een uit het Brugklasrapport, en een uit de methode "Podium van het verleden", die zijn stelling degelijk lijken te adstrueren. Maar verdere proefnemingen lijken noodzakelijk, en iedere docent zou daarbij kunnen meewerken. Natuurlijk zou iedereen eerst Nuy-Gieles moeten lezen: ze vertellen nog veel meer dan ik heb weergegeven. En dan zou men zelf aan de leerstofanalyse kunnen gaan, ten bate van de eigen leerprogramma's, in het verband van de geschiedenissectie, en in ieder geval zou het ons geschiedenisonderwijs ten goede komen, als we ons eens zo nauwkeurig mogelijk gingen afvragen wat we in een bepaalde tijd willen bereiken, hoe we zo ver komen en op welke manier we het resultaat kunnen testen. In geen geval mogen we ons erachter verschuilen, dat een en ander nog zo vaag is. Dat is wel zo, maar het zou het best eens kunnen zijn, dat aanmerkelijke verscherping zou optreden, als we praktijk-oefeningen deden. En vervolgens zouden we Gieles' systeem ook op leerboeken kunnen toepassen. Leerboeken gebruiken we zo goed als allemaal, maar wat weten we ervan wat een leerboek de leerling nu eigenlijk "doet". Zouden we leerstofanalyse ook op leerboeken toepassen, dan zou blijken wat een deel, een hoofdstuk, een paragraaf oplevert aan kennis, inzicht, vaardigheid, attitude – of . . . . niet oplevert. Zo zou kunnen blijken wat de betere leerboeken zijn, misschien zouden op die manier werkelijk doordachte leerboeken kunnen ontstaan. Ja, misschien zou zelfs de vraag beantwoord kunnen worden of we nog leerboeken, die "de stof" globaal behandelen, nodig hebben, of dat er heel andere leerboeken moeten komen. Want het wezenlijke probleem dat door consequente leerstofanalyse aan de orde zal komen, is dat van de leerstof zelf.

- 1) drs. M.J.G. Nuy en P.H.F. Gieles, Leerstofanalyse en het geschiedenisonderwijs. Serie: Praktisch experimenteren. Bijdragen naar aanleiding van een differentiatieproject. 3.3. Kath. Ped. Centrum, Den Bosch, sept. 1973.
- 2) Rolf Schörken, Geschichtsdidaktik und Geschichtsbewusstsein. in: Geschichte in Wissenschaft und Unterricht. Jg. 23, 1972, blz. 81; overgenomen in: Geschichtsunterricht ohne Zukunft? Zur Diskussionsstand der Geschichtsdidaktik in der Bundesrepublik Deutschland. Herausgeg. von Hans Süssmuth, Deel I, blz. 87-101, Stuttgart 1972 (reeks: Anmerkungen und Argumente zur historischen und politischen Bildung, herausg. von Friedrich J. Lucas, 1.1).
- 3) Benjamin S. Bloom (editor), Taxonomy of Educational Objectives. The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain (1e dr. 1956), Handbook II: Affective Domain (1964).
- 4) Doelstellingenrapport uitgebracht aan het bestuur van de VGN, in: Kleio VIII (1967), no. 8
- 5) H.C. Verschoor, Doelstellingen van het geschiedenisonderwijs, Kleio VIII (1967), no. 10, blz. 306-310 en dr. P.F.M. Fontaine, Memoriseren, Kleio XI, 1970, no. 5, blz. 174-193.

- 6) Eindrapport van de Eindexamencommissie, verslag van de toetsing van het eindexamen geschiedenis, Kleio XI, 1970. no. 7, blz. 256-280.
- 7) dr. P.F.M. Fontaine, Schriftelijk eindexamen, en: Overheid en geschiedenisonderwijs, Kleio XII, 1971, no. 5, blz. 19-26 en blz. 27-35.
- 8) Joachim Rohlfes, Umriss einer Didaktik der Geschichte. Kleine Vandenhoeck-Reihe 338 S. Göttingen z.j. (1971).
- 9) een voorbeeld in het Rapport van de Brugklascommissie (Brugklasrapport), Kleio XII, 1971, no. 7/8, blz. 25-26 en 30-31.
- 10) dit "met eigen woorden navertellen" speelt een heel grote rol in mijn "Een methode van zelfwerkzaamheid voor de lagere klassen in het vhm", Kleio Didactica 4, 1966
- 11) Kleio XIV, 1973, no. 5, blz. 278-292. In dit artikel vindt men ook een korte weergave van de gehele taxonomie.

NASCHRIFT

Met dr. P. van der Meulen heb ik een uitvoerig gesprek gehad over de *mérites* en *démérites* van bovenvermeld boek van de heren Nuy en Gieles. Op grond van deze beschouwingen zijn we ertoe gekomen de volgende punten te formuleren. In de redactie die men hier aantreft, zijn ze van mijn hand. Ik blijf kort, want deze recensie is niet het aangewezen kader voor de uitvoerige bespreking, die voor bijna elk van deze punten nodig zou zijn.

Gieles zegt, dat de doelstellingen van het geschiedenisonderwijs met om het even wat voor stof (inhoud) bereikt kunnen worden. Dat geldt echter alleen voor functionele (operationele) doelstellingen, niet voor inhoudelijke doelstellingen. M.a.w. als men de leerlingen kennis van een bepaalde tijd bij wil brengen, heeft men daartoe ook een bepaalde stof (inhoud) nodig.

Het onderscheid tussen "vaardigheden" en "attituden" blijft erg vaag. Is bijv. "zich kunnen verplaatsen in de situatie van anderen en andere tijden" (blz. 70) nu een vaardigheid of een attitude? Het woord "kunnen" wijst toch eerder op een "vaardigheid".

Volgens Gieles vindt men de einddoelen van het geschiedenisonderwijs alleen op het gebied van de attituden. Maar is dit wel juist? Kunnen vaardigheden en kennis niet tot de doeleinden behoren? Is kennis van de geschiedenis altijd en alleen maar middel tot een doel en nooit een doel zelf? Gieles schijnt bovendien te veronderstellen, dat attituden om zo te zeggen algemeen menselijk zijn, in wezen aan alles vooraf gaan en dan van die ideale hoogte af hun invloed op het gehele geschiedenisonderwijs uitoefenen. Maar ze kunnen ook tot einddoel zijn verheven, omdat ze van particuliere aard zijn, d.w.z. aan de waarden en normen van de constructeur(s) van een leerplan beantwoorden. En willen de attituden een grote invloed uitoefenen, dan zouden ze toch eerst wat nauwkeuriger omschreven moeten worden.

De auteur meent, dat men, om tot een leerplan te komen, moet werken zowel met de deductieve als met de inductieve methode (blz. 84/86). Dit is logisch gesproken niet mogelijk: men kan geen leerplan opstellen, als men twee vertrekpunten heeft, die elkaar in onduidelijkheid niet veel ontlopen. In feite bepaalt Gieles zijn einddoel en de daaruit afgeleide doeleinden met het oog op de leerstof. Dit blijkt heel duidelijk uit het Brugklasrapport waar men uitgaat van het feit, dat we in die klasse "nu eenmaal" met Egypte beginnen.

Als einddoel van het geschiedenisonderwijs noemt Gieles (blz. 69) "zelf relativering en -relatering". Overigens wordt als "jaardoel" van de brugklasse genoemd: "zelfherkenning door confrontatie met vreemde culturen", hetgeen zo op het eerste gezicht toch niet hetzelfde is als "zelfrelativering". Zelfrelativering kan toch moeilijk iets anders betekenen dan dat men zichzelf en zijn eigen bestaan als relatief, als betrekkelijk opvat, zodat de

persoon en zijn bestaan geen absolute waarde zou hebben. Ik weet niet hoe diep Gieles hierover heeft nagedacht, maar hebben we hier niet te maken met een opvatting, die haar wortels niet in het geschiedenisonderwijs zelf heeft? Is het zichzelf als betrekkelijk opvatten geen ideologische of anthropologische of geschiedfilosofische (bijv. Historische) mening? Het lijkt me heel goed mogelijk er op bijv. confessionele gronden ernstige bezwaren tegen in te brengen, als dit het einddoel van de geschiedenis zou zijn.

Tenslotte: het is jammer, dat Gieles bij de amendering van Bloom de voor het geschiedenisonderwijs zo bruikbare categorie "begrip" heeft doen verdwijnen en door die van "begrepen kennis" vervangen. "Begrepen informatie", dat zou misschien nog kunnen, maar wat is "begrepen kennis"? Uit de leerpsychologie weten we toch, dat alle niet begrepen kennis weer spoedig vergeten wordt, dat is alle kennis die voor de leerling nergens iets mee te maken heeft. "Begrepen kennis" in de zin bruikbare en toepasbare kennis is dus feitelijk een tautologie.

MEDEDELINGEN

MACHTIGINGSWET INSCHRIJVING STUDENTEN

Het bestuur heeft d.d. 13 december 1973 onderstaande brief gezonden aan de minister van Onderwijs en Wetenschappen; een afschrift werd, met begeleidend schrijven, gestuurd aan de vaste Onderwijscommissie der Tweede Kamer.

Excellentie,

Met verontrusting heeft het bestuur van de Vereniging van leraren in Geschiedenis en staatsinrichting in Nederland (V.G.N.) kennis genomen van het voorontwerp van wet, houdende verlening en wijziging van de "Machtigingswet inschrijving studenten".

In de daarbij behorende Memorie van Toelichting immers is sprake van het voornemen om van 1974 af het gemiddelde cijfer van het eindexamen v.w.o., dat zonder loting toegang zal geven tot die studierichtingen, waarvoor een beperkte toelating zal gelden, uitsluitend te baseren op de cijfers van het schriftelijk gedeelte van het eindexamen. Het vak Geschiedenis en staatsinrichting zou derhalve in deze opzet letterlijk niet meer meetellen, hetgeen voor het aanzien van het vak een betreurenswaardige discriminatie ten opzichte van andere, schriftelijke geëxamineerde, vakken zou inhouden.

We roepen u in herinnering, dat toen inplaats van het gebruikelijke mondelinge examen met deskundigen of gecommiteerden een centraal schriftelijk examen en het schoolonderzoek zouden worden uitgevoerd, nagenoeg alle ter zake kundigen een centraal schriftelijk eindexamen in ons vak, gezien onder meer het ontbreken van elke ervaring op dit punt, zonder degelijke voorafgaande studie, begeleid door experimenten, onmogelijk achtten. Vandaar dat o.a. voor Geschiedenis en staatsinrichting een uitzonderingspositie werd geschapen: voorlopig zou met het schoolonderzoek worden volstaan, totdat een daartoe opgerichte en door de toen fungerende Staatssecretaris van Onderwijs geïnstalleerde staatscommissie over de mogelijkheden van een centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis, na de noodzakelijke experimenten, zou hebben gerapporteerd en Uwe Excellentie zou hebben geadviseerd. Sindsdien heeft deze Commissie Eindexamen Geschiedenis en Staatsinrichting (C.E.G.E.S.) experimenten ondernomen en daarover verslag uitgebracht; het is ons bestuur bekend, dat deze commissie in februari 1974 een beslissing zal nemen over de vraag, of het mogelijk is, over te gaan van fase 1 naar fase 2 van haar onderzoek, d.w.z. naar een experimenteel centraal schriftelijk eindexamen geschiedenis op vrijwillige basis in 1976. De uitzonderingspositie, ons door de overheid toegestaan, zal nu door de voorgestelde wetwijziging in een discriminatoire positie veranderen, hetgeen destijds was bedoeld noch voorzien, en dat terwijl een staatscommissie bezig is te onderzoeken, of, en zo ja hoe, het vak Geschiedenis op een onderwijskundig verantwoorde wijze centraal schriftelijk zou kunnen worden geëxamineerd. Daar wij niet kunnen veronderstellen dat het in de bedoeling zou hebben gelegen, de Geschiedenis en staatsinrichting bij de in het voorontwerp van wet beraamde methode van toelating tot de betrokken studierichtingen uit te sluiten, verzoeken wij Uwe Excellentie met klem, de in het voorontwerp voorgestelde bepalingen aldus te wijzigen, dat het op de eindexamens behaalde cijfer voor Geschiedenis en staatsinrichting alsnog bij de bepaling van het vereiste gemiddelde eindexamencijfer zal kunnen functioneren.

Met verschuldigde hoogachting,
C.L.A. Daniëls, 1ste secretaris.

SECTIE GESCHIEDENIS ACADEMISCHE RAAD

Secretariaat:
Sociologisch Instituut
Stationsplein 242, k. 504
LEIDEN 17 december 1973.

COMMUNIQUE

De toeloop van studenten geschiedenis aan de universiteiten én lerarenopleidingen is de laatste jaren overstelpend groot geweest. Deze ontwikkeling, alhoewel op zichzelf verheugend, houdt geen gelijke tred met die van de arbeidsmarkt voor historici. Binnen afzienbare tijd zal het tekort aan geschiedenisleraren, dat nu nog op een aantal scholen bestaat, blijkens vrij nauwkeurige ramingen van het Centraal Bureau voor Statistiek omslaan in een overschot, waarschijnlijk in een groot overschot. Buiten het onderwijs liggen geen ruime mogelijkheden voor een werkkring overeenkomstig de genoten opleiding. Bovendien is daar concurrentie met afgestudeerden in andere disciplines. Wij willen allen die overwegen geschiedenis te gaan studeren er met grote nadruk op wijzen dat zij ernstig rekening dienen te houden met een snel verslechterende situatie op de arbeidsmarkt.

Sectie Geschiedenis van de Academische Raad
Vereniging Leraren Geschiedenis en Staatsinrichting.

AMSTERDAMS HISTORISCH MUSEUM

"Amsterdam onder stoom" Een tentoonstelling over de geschiedenis van Amsterdam van 1795-1918 in het Amsterdams Historisch Museum.

In het Amsterdams Historisch Museum wordt van 8 maart tot 27 oktober 1974 de tentoonstelling *"Amsterdam onder stroom"* gehouden, die de periode 1795-1918 omvat. Als inleiding op deze periode wordt aandacht besteed aan een aantal technische vernieuwingen, die het leven in de 19e eeuw ingrijpend veranderd hebben, zoals de telegraaf, de telefoon.

De Bataafse Revolutie van 1795 betekende voor Amsterdam het einde van de eeuwenoude stedelijke autonomie. Dat wil zeggen, dat in deze tentoonstelling uit de veelheid van gebeurtenissen in de nationale geschiedenis telkens een keuze werd gemaakt die voor Amsterdam relevant is. Nationale, politieke, sociale en economische ontwikkelingen worden steeds toegespitst op de stad.

Hiernaast is een speciale plaats ingeruimd voor de cultuur en de stedenboukundige aspecten van het 19e eeuwse Amsterdam.

Wij menen dat deze tentoonstelling zich bijzonder goed leent voor schoolbezoek in het kader van het geschiedenisonderwijs. Wij denken hierbij vooral aan het middelbaar onderwijs en de hoogste klassen van het lager onderwijs.

De edukatieve dienst van het museum stelt zich voor om een aantal voorrondleidingen voor leraren op de tentoonstelling te geven.

Bij deze gelegenheid zullen praktische wenken voor het inpassen van een museumbezoek in het onderwijs en hulpmiddelen bij de voorbereiding hiervan geboden worden. De leraar zal zo meestal zelf zijn klas op de tentoonstelling kunnen begeleiden.

De voorrondleidingen zullen gehouden worden op:

voor leraren van middelbare scholen op	maandag	11 maart om 14.00 uur
	dinsdag	12 maart om 14.00 uur
	donderdag	14 maart om 14.00 uur
	vrijdag	15 maart om 14.00 uur

voor leraren van lagere scholen	woensdag	13 maart om 14.00 uur
	donderdag	14 maart om 19.00 uur
	zaterdag	16 maart om 14.00 uur

Men kan zich opgeven, schriftelijk of telefonisch, bij de edukatieve dienst van het Amsterdams Historisch Museum, Kalverstraat 92, Amsterdam, tel. 255822.

De openingstijden van het museum zijn:

maandag t/m zaterdag 9.30-17.00 uur

donderdagavond 19.00-21.00 uur

zondag 13.00-17.00 uur

De toegangsprijs bedraagt in groepsverband f 0,75 per persoon; individueel bezoek f 1,50; leden van C.J.P. hebben vrije toegang.

OSGN-CONGRES OVER SURINAME

Op 9, 10 en 11 april a.s. hoopt de OSGN een congres te houden over de geschiedenis van Suriname. Voor dit onderwerp is gekozen omdat naar de mening van de OSGN te weinig aandacht door de Nederlandse historici besteed is (en wordt) aan dit land. Wel een scherp contrast met het overstelpend aantal publicaties over de problemen van het Suriname van nu en van de toekomst! Sinds 1949 bezitten we slechts twee uitvoerige handboeken over de geschiedenis van Suriname. Het eerste (J. Wolbers: "Geschiedenis van Suriname") uit 1861, het tweede (R.A.J. van Lier: "Samenleving in een grensgebied") uit 1949 (in tweede druk bijgewerkt tot 1970). Beide boeken vertonen lacunes die door andere publicaties bij lange na niet worden opgevuld. Uiteindelijk doel van het OSGN-congres is dan ook het onderzoek naar de geschiedenis van Suriname te stimuleren.

Als voorbereiding op het congres houden zich aan diverse universiteiten werkgroepen bezig met aspecten van de geschiedenis van Suriname, zowel binnen als buiten het studieprogramma.

De resultaten van deze onderzoeken worden opgenomen in een congresmap die binnenkort zal verschijnen, om de congresgangers van het nodige basismateriaal te voorzien. (Voor zolang de voorraad strekt kan men deze congresmap bestellen bij: OSGN, p/a Historisch Seminarium, Herengracht 286, Amsterdam).

Niet alleen door de congresgangers zich zo goed mogelijk te laten voorbereiden, maar ook door deskundige sprekers uit te nodigen hoopt de OSGN voor haar congres een zo hoog mogelijk peil te bereiken. Op het moment van inlevering van kopij voor deze aflevering staat nog maar een enkele naam vast.

De eerste dag van het congres zal besteed worden aan de vroegste geschiedenis van Suriname. Er worden drie lezingen gehouden. De eerste zal gaan over Suriname als deel van het Nederlandse koloniale rijk in de 17e en 18e eeuw. De tweede lezing, van prof. dr. M.C. Brands (onder voorbehoud) van de Universiteit van Amsterdam, gaat in op de relevantie van diverse slavernijtheoriën, o.a. van Elkins en Genovese, voor de slavernij in Suriname. De derde lezing zal zich moeten bezighouden met de slavernij in Suriname, voorwaarden voor de slavenopstanden etc. Zo mogelijk zal mevr. dr. S.W. de Groot deze lezing houden.

Op de tweede dag spitst het congres zich toe op de geschiedenis onmiddellijk voorafgaande aan 1974. Van de twee lezingen zal de eerste gehouden worden over de sociale geschiedenis van Suriname in de twintigste eeuw; de tweede over de economische geschiedenis in dezelfde tijd. Voor de eerste lezing heeft prof. dr. R.A.J. van Lier zijn medewerking toegezegd. De tweede spreker staat nog niet vast. Op de middag van de tweede dag zullen de werkgroepen discussiëren over de gehouden lezingen, waarna later een plenaire discussie volgt.

's Avonds wordt er een culturele avond georganiseerd met dichters uit Suriname, cabaret en muziek.

Ter afsluiting wordt op de derde dag een forumdiscussie gehouden onder het motto: "Suriname in 1974: klassenstrijd of rassenstrijd?". Hiervoor zijn diverse Suriname-deskundigen uitgenodigd: prof. dr. G.J. Kruijver (Universiteit van Amsterdam), dr. H.E. Lamur (Universiteit van Amsterdam), dr. E. Paërl, Rudy Kross en anderen. Deelnemers aan het forum zullen 's morgens een korte inleiding houden; 's middags zal dan de discussie plaatsvinden.

De gehouden lezingen zullen in een congresboek gepubliceerd worden.

Hoewel nog niet alle reacties van aangeschreven subsidiërende instanties bekend zijn, meent de OSGN dat de kosten per deelnemer niet lager zullen zijn dan f 20,— voor het gehele congres. Overigens zullen er ook toegangskaarten voor elke dag afzonderlijk zijn.

Deelnemers kunnen zich opgeven bij: *OSGN, p/a Historisch Seminarium, Herengracht 286, Amsterdam.*

AMERICAN HOST PROGRAM

Het Nederland-Amerika Instituut wijst nogmaals op de mogelijkheid tot een verblijf van ongeveer vijf weken in de zomer 1974 in de Verenigde Staten in het kader van het AMERICAN HOST PROGRAM.

Er zijn nog een groot aantal plaatsen open.

De deelnemers gaan per vliegtuig naar New York, waar men twee à drie dagen verblijft. Daarna logeert men vier weken bij twee of drie Amerikaanse families.

De aan het programma verbonden kosten variëren.

a. het Oostelijke gedeelte	\$ 390
b. het Middenwesten en/of het Zuiden	\$ 490
c. het Westen	\$ 650

Deze bedragen dekken alle kosten (inclusief het verblijf in New York), behalve zakgeld (± \$ 200).

Nadere inlichtingen en formulieren aanvragen bij:

NEDERLAND-AMERIKA INSTITUUT

Afdeling Studievoorzichting

Prinsengracht 919, Amsterdam (tel.: 020 - 23 94 25)

BOEKBESPREKINGEN

M.J. Elfferick, *De Joden*. Muusses, Purmerend 1973, ad f 7,90

Dit boekje van 96 bladzijden is een deel uit de serie "De kortste weg". Deze serie geeft een aantal onderwerpen met name voor het vak maatschappelijke en geestelijke vorming. Met het boekje "De Joden" kan ook het geschiedenisonderwijs zijn voordeel doen. Aan de orde worden gesteld: de geschiedenis van de joden en Israël, de joden in Nederland, joods spreken en joods geloven. Onderwerp en doel van de serie maken, dat het laatste hoofdstuk evenveel ruimte inneemt als de voorgaande drie hoofdstukken samen. Ieder hoofdstuk levert naast informatie ook goede vragen. De laatste zullen docenten en leerlingen tot verdere studie brengen. Voor die verdere studie vindt men aan het einde van ieder hoofdstuk materiaal genoemd. Bij dit materiaal behoort steeds een uitstekende literatuurlijst. Met het deeltje "De Joden" wordt een moeilijk en veelzijdig onderwerp op een beknopte en zeer verantwoorde manier toegankelijk gemaakt.

L. Blok

Dr. A. Doedens, *Nederland en de Frans-Duitse oorlog*. (Enige aspecten van de buitenlandse politiek en de binnenlandse verhoudingen van ons land omstreeks het jaar 1870) Zeist, 1973

In zijn vorig jaar verschenen dissertatie behandelt dr. A. Doedens in zijn eigen woorden "de in haar mogelijkheden beperkte politiek van een klein land in een betrekkelijk korte periode", de periode nl. rond de frans-duitsse oorlog, begin 1869 tot midden 1871. Het behandelde kleine land is het onze.

Het was een spannende periode, waarin velen voor het voortduren van de nederlandse zelfstandigheid vreesden, gelet op de heersende "realpolitische" opvattingen en het droeve lot van andere kleine staten. Het zal voorlopig wel discutabel blijven in hoeverre die angst op reële gronden berustte, het lijkt nogal wat, annexatie van de Lage Landen door Pruisen en/of Frankrijk onder het oog van bv. Engeland, maar men was bang en dhr. Doedens lijkt te menen, lang niet zonder reden.

Hoe reageerde nu de regering op deze kennelijk penibele situatie? In het kort gezegd, zoals het bange mensen betaamt, door zo ver mogelijk weg te kruipen. Men voerde een "passieve neutraliteitspolitiek", een politiek gericht op het nemen van zo weinig mogelijk initiatieven en aangaan van even weinig bindingen. De auteur is over dit door het ministerie van Bosse-Fock gevoerde beleid nogal krities. Het zo nadrukkelijk tonen van eigen zwakte had kunnen werken als een uitdaging, actieve neutraliteit ware beter geweest, waarbij men dan had kunnen streven naar het verkrijgen van engelse garanties of het nauwer samenwerken met België. Het ministerie heeft dat echter bewust niet gedaan, heeft de onmiskenbare zwakte van het land (de chaotische mobilisatie toonde voornamelijk de onverdedigbaarheid des vaderlands aan) nog vergroot door leiding en uitvoering van het buitenlands beleid in voor een belangrijk deel onbekwame handen te laten. De belangrijkste konklusie van dr. Doedens lijkt daarmee, de mogelijkheden waren inderdaad uiterst beperkt, maar men heeft zelfs de geringe manoeuvreerruimte niet gebruikt.

"Nederland en de Frans-Duitse oorlog" is een informatief boek over een boeiende zaak,

waarop enige voorzichtige kritiek toch niet overbodig lijkt. De auteur is de beperkte opzet wel erg trouw gebleven, met – zeker voor de "general reader" – wat lastige gevolgen, het boek leest niet gemakkelijk, sommige zaken komen vrij abrupt en detailistisch aan de orde. (de frans belgische spoorwegkwesie van '69), worden buiten proportie behandeld (de toch niet zo gewichtige rol van de koninklijke familie), terwijl geen hoofdstukje is gewijd aan het buitenlands beleid in de 19e eeuw als geheel en de historiografie daarover. Zo'n hoofdstukje had, eenvoudiger dan nu gebeurt, een andere belangrijke konklusie duidelijk kunnen maken: het in 1870 gevoerde beleid paste in een bekende, lang bestaande traditie van onthouding en keerde na een korte periode van concentratie op handhaving van onafhankelijkheid terug tot het traditionele hoofddoel, het bevorderen van de economische belangen.

C. Bol

C. Gerretson, *Verzameld Werk*, (6 dln.), deel I, *Literatuur*. (bijeengebracht door dr. G. Puchinger), Bosch en Keuning, Baarn 1973, 659 blz., f 45,- (dln. afzonderlijk verkrijgbaar).

Na een eerste aankondiging enkele jaren geleden is thans het eerste deel van het Verz. Werk van F.C. Gerretson (1884-1958) met steun van het ministerie van C.R.M. – het is verheugend dat ook dit soort zaken nog gesubsidieerd worden – verschenen.

Gerretson heeft in een halve eeuw geestelijk leven in Nederland, beginnend al voor de eerste wereldoorlog. een rol en een veelzijdige zelfs gespeeld. Hij was dichter (Geerten Gossaert), politicus en historicus, en in al die hoedanigheden heeft hij zijn spoor in 's lands historie getrokken. Een spoor dat niet door ieder gevolgd werd en dat sommigen zelfs met vertwijfeling bezagen, omdat het huns inziens nergens toe leidde.

Gerretson stamde uit een Rotterdamse zakenfamilie, waar het protestantisme een bron van inspiratie was. Men behoorde tot het christelijk historisch kamp - vader was lid der Tweede Kamer, de zoon zou later in de Eerste Kamer zitting hebben. Hij studeerde in Utrecht en Brussel, doctoreerde in Heidelberg in de sociale wetenschappen en maakte carrière bij de Bataafse Petroleum Maatschappij, waarvan hij later de geschiedschrijver werd. In 1925 werd hij bijzonder hoogleraar in de geschiedenis van Nederlands-Indië en in 1939 buitengewoon hoogleraar in de constitutionele geschiedenis van het Koninkrijk. In al deze jaren bouwde hij relaties op in Vlaanderen, waar hij de zaak der activisten van harte steunde en in het Noorden gingen P.N. van Eyck en P. Geyl tot zijn vrienden behoren.

Daarnaast stortte hij zich in de buitenlandse en binnenlandse politiek als een van de leiders der Nationale Unie en wilde na '45 Nederlands-Indië behouden.

Zijn scheppend poëtisch werk is vooral de vrucht van zijn jonge jaren en is te vinden in de bundel *Experimenten* (1911), welke niet in het V.W. is opgenomen. Daarnaast schreef hij door de jaren heen boeiende literair-historische en literair-critische studies. Enkele van de in deel I (vrijwel al zijn literair proza bevattend) verschenen studies - het is een persoonlijke keuze - zijn gewijd aan Fr. Thompson, Swinburne, Anatole France, P.N. van Eyck, Verwey en Vondel. Maar ook vindt men een interessante studie over Dirk Graswinckel's vertaling van de kwatrijnen van Pibrac en deze studie brengt ons midden in het 17e eeuwse geestesleven. Last but not least noem ik nog de opstellen over Bilderdijk - dat van 1910 biedt boeiende beschouwingen over rationalisme en romantiek - Bilderdijk,

een figuur waar Gerretson wel overeenkomsten mee had.

In verschillende uitingen, zoals in "Rondom Multatuli" en "Politieke Poëzie", zijn persoonlijke herinneringen verwerkt. Ook over taal en taalonderwijs schreef hij behartenswaardige dingen. Een bijzondere plaats nemen de redevoeringen in die hij in de Eerste Kamer hield over de positie van het Fries. Opstellen over de plaats van het Nederlands in België ontbreken evenmin. Belangwekkend en actueel is zijn opvatting over spelling gepubliceerd in "Een letterkundig oordeel over spellingsvereenvoudiging" (1911), hieruit: "De school kan slechts minimum onderwijs geven : welnu, laat ze een taal onderwijzen, waarin het volk lere zijn *gedachten* uit te drukken: oneindig veel meer is een volk waard dat waarlijk lezen, spreken en schrijven kan dan een dat, na het verlaten der school het onderscheid tussen kolen en koolen weet (*als* het dit onthoudt), maar nimmer, gelijk het Engelse en Franse, zijn gedachten heeft leren uitdrukken, d.i. *heeft leren denken*".

Met verlangen kan men uitzien naar de volgende delen, die allen gewijd zijn aan de geschiedenis. Natuurlijk vallen de grote bronnenuitgaven als *Groen's briefwisseling, Muiterij en Scheuring* en *De Tusschenwateren* er buiten, maar hoeveel kennis over deze zaken en vooral over de eerste decennieën der 19e eeuw heeft hij niet verwerkt in talloze lezingen en artikelen die nu vaak onvindbaar in kranten en tijdschriften staan of slechts als manuscript bewaard gebleven zijn.

Gezien de omvang en het gehalte van de eerste bundel valt er veel te verwachten. Veel dat kennis en inzicht zal verdiepen, mogelijk tegenspraak zal oproepen, daarvoor hield Gerretson zich met te controversiële zaken bezig, maar dat altijd zal boeien.

Het is te hopen dat de volgende delen snel zullen verschijnen en dat de verzorger dezer uitgave, dr. Puchinger, die alle lof verdient voor deze arbeid, ook de gelegenheid zal vinden via een register en bibliografie het V.W. nog toegankelijker te maken.

P. van Hees

F.W.D. Deakin, *Durmitor. De meest kritieke fase in de strijd van Tito's partizanen om de bevrijding van Joegoslavië 1943*. Baarn 1973. 285 pp.
(Vertaling van: *The embattled mountain*. London 1971).

Hoe moeilijk het de eigentijdse historicus valt de geschiedenis van wat hij meemaakt te schrijven, getuigt wel dit werk van de Oxfordse oud-hoogleraar Deakin. Het was zijn oorspronkelijk opzet een studie te maken van de slag bij de Sutjeska (juni 1943), maar de persoonlijke herinneringen aan deze strijd maakten het de schrijver niet mogelijk afstand tot zijn materiaal te nemen. Indertijd was Deakin hoofd van de eerste Britse militaire missie bij Tito en beleefde de gevechten letterlijk naast hem. Om emotioneel los te komen van zijn herinneringen heeft hij het voorliggende boek gepubliceerd. Enerzijds omvat het zijn mémoires, aangevuld met gegevens van anderen: de aankomst bij Tito, die met zijn hoofdkwartier en 20.000 man keurtroepen in het Durmitor-gebergte (Montenegro) door Duitsers en Italianen omsingeld was; de doorbraak bij de Sutjeska uit de "Kessel" en de tocht naar de oude Bosnische hoofdstad Jajce. Anderzijds tracht Deakin de Engelse-Joegoslavische betrekkingen tijdens de oorlog te reconstrueren in een apart "deel twee" van het boek.

Het is hem evenwel niet mogelijk geweest deze formele indeling te volgen. Het boek maakt daardoor een verwarde indruk, die nog versterkt wordt omdat de auteur zijn toenmalige geringe kennis van zaken aardig weet te reproduceren. Nauwkeurig lezen is dus

geboden, wie geen voorkennis van de feiten heeft kan misschien het best met deel 2 beginnen.

Eigenlijk staat de problematiek van de onderlinge relaties tussen partizanen, Engeland, en četniks centraal. Daarover het volgende, naar Deakin's visie.

De partizanen, onder leiding van Tito, secretaris-generaal der communistische partij, met aanhang dwars door de vele nationaliteiten heen, stonden reeds sinds eind 1941 op voet van burgeroorlog met de Servische patriottenverzetsbeweging der četniks, geleid door de royalistische generaal Mihajlović. Deze beweging werkte samen met de Servische quisling Nedić en, in de loop van de oorlog, ook met de As-legers.

Engeland stuurde sinds september 1941 diverse missies uit naar Mihajlović en steunde hem ook materieel. Berichten van leden der missies maakten de dubieuze positie van Mihajlović duidelijk, doch ze drongen niet tot Londen door. Daarin speelde het bestaan van de Joegoslavische regering in ballingschap (met Mihajlović als minister van defensie) een niet onbelangrijke rol. De četnik-leider misleidde zijn regering en de Engelsen door valse berichten over de gang van zaken en over de activiteiten der četniks door te geven. Zodoende was bij de Britse regering slechts vaag iets bekend over een "andere" verzetsbeweging en een zekere Tito. Daar dit een communistische groep scheen te betreffen, vermoedde men Moskou erachter en wachtte passief af. Om evenwel, mede ter voorbereiding van een invasie vanuit Noord-Afrika, de verzetsactiviteit in Joegoslavië te maximaliseren, besloot Londen in maart 1943 contacten met de partizanen te zoeken. In dit kader paste de missie van Deakin naar Tito, die echter door de officiële Britse houding alsmede door de BBC-verslaggeving over Joegoslavië uit de koker van Mihajlović, wantrouwend gestemd was. Deze eerste missie kreeg dan ook een symbolisch karakter; effectieve samenwerking met de geallieerden inclusief de Sovjet-Unie kwam pas in 1944 op gang.

Het centrale probleem wordt geflankeerd door talloze andere interessante zaken; de tactiek van de guerilla; de problematiek van het meenemen van gewonden in een beweeglijke oorlogvoering; biografische materiaal van de partizanenleiders en van toevallige kameraden; de moeilijkheden van de Engelse missies bij Mihajlović; het dilemma van acties tegen de vijand en de zware represailles ertegen. Voorts vele details die bij het schrijven van het boek niet openbaar bekend waren.

De optiek van Deakin is sterk vanuit de hoek der partizanen en Britten gericht. De Duits-Italiaans-Kroatische componenten van de Joegoslavische oorlogsproblematiek komen zo onvoldoende uit, evenals de relatie der partizanen met de Sovjet-Unie. De beweegredenen die Mihajlović naar voren bracht om zijn inactiviteit in het verzet te rechtvaardigen, nl. de vrees voor represailles door de bezetters, worden door Deakin niet aan een beschouwing onderworpen. Men zou dit van de sterk ethische auteur verwachten, gezien zijn aandacht voor de behandeling van gewonden en gevangenen.

Wezenlijk nieuws is er niet in "Durmitor" te vinden, mede veroorzaakt door het feit dat Deakin dezelfde thematiek al op diverse conferenties sinds 1961 gebracht heeft. Als historicus daarom al gewaardeerd in Joegoslavië werd daar ook zijn verdienste wegens zijn missie van 1943 gehonoreerd door toekenning van de Partizanenster (1969).

De verzorging van de Nederlandse editie laat veel te wensen over. De vertaling is hier en daar slordig en inzake strategische termen vaak ernaast. De voetnoten zijn onvolledig weergegeven en een uitgebreide noot over de bronnen is geheel vervallen. De lezer zal zelf een goede atlas ter hand moeten nemen om dit boek, dat ondanks zijn tekortkomingen zeer de moeite waard is, te kunnen volgen, daar het kaartenmateriaal uit de Engelse editie ontbreekt.

A.P. van Goudoever

C. Smit, *Nederland in de eerste wereldoorlog*, drie delen, Wolters-Noordhoff, Groningen 1971 tot 1973, 261, 207 en 173 pag., per deel f 37,50, samen f 100,—.

Wie meent in dit boek een goed overzicht van de geschiedenis van Nederland in de periode 1899 tot 1919 te vinden komt bedrogen uit. De schrijver beperkt zich tot de behandeling van de diplomatieke geschiedenis, waarbij hij de door hem verzorgde bronnenuitgave, die hoofdzakelijk berust op de bescheiden uit het archief van het departement van buitenlandse zaken, benut. Deze opzet kan aanvaard worden, maar dan zou dit uit de titel moeten blijken. Wie een gids zoekt voor de diplomatieke geschiedenis van ons land zal bij deze auteur terecht zijn.

De lezer die afgaat op de ondertitel "het Voorspel" van het eerste deel zal teleurgesteld worden, want in dit boek wordt geen overzicht van het voorspel geboden. Het werk bestaat uit een aantal losstaande hoofdstukken, waarin telkens een aspekt of een onderwerp, dat in die periode aan de orde kwam, wordt behandeld. Niet al deze stukken hebben betrekking op de Nederlandse politiek, zoals deze in een voorspel tot een groot drama uit de doeken moet worden gedaan. Ik vraag mij bijvoorbeeld af, wat de behandeling van de vraagstukken rond het huwelijk van koningin Wilhelmina hiermede van doen heeft. De auteur had deze gebeurtenis wel kunnen, misschien moeten gebruiken, maar dan in een geheel van de politieke geschiedenis en niet als afzonderlijk hoofdstuk.

In het tweede en derde deel wordt eveneens uitsluitend de diplomatie behandeld. De bevolking als zodanig, de opvattingen, die in Nederland leefden, worden in dit werk niet aangeroerd. Een enkele keer wordt de pers aangehaald, maar dan zeer oppervlakkig. Wanneer de schrijver het heeft over de pro-Vlaamse artikelen, die verschenen in de niet algemeen bekende publikatie "De Nieuwe Courant", wordt geen enkel citaat gebruikt om die strekking te illustreren. Waarom niet bewezen, dat de tekeningen van Louis Raemaekers een anti-Duits karakter droegen. Wij lezen nu op pag. 41 van deel 2, dat de gebundelde tekeningen de titel droegen: "Het toppunt der beschaving", maar wat hield die beschrijving in? De schrijver zwijgt er over.

Op blz. 135 worden de Nederlandse ministers ingedeeld in pro-Duits of pro-Entente. Wij lezen: "De minister-president Cort van der Linden was uitgesproken pro-Duits", maar waarop deze uitspraak gebaseerd is vernemen wij niet, want het argument, dat de Duitsers hem zo beschouwden en dat hij de vertegenwoordigers van de centralen ter gelegenheid van zijn verjaardag een handje gaf, terwijl die der entente niet binnenkwamen is wel een aardige anekdote, maar bewijst toch niet veel.

Wanneer de schrijver een en ander mededeelt over de Duitse oorlogsdoeleinden baseert hij zich uitsluitend op de dokumenten, die hij heeft uitgegeven. Hij heeft verzuimd de vele latere onthullingen als gevolg van de intensieve bestudering van dit onderwerp door talrijke Duitse historici te gebruiken. Dit geldt trouwens op vele plaatsen. Het verslag van de komst van de Duitse keizer, de doortocht der Duitsers door Limburg en de activiteiten der annexionisten hadden veel beter uit de verf kunnen komen, wanneer hij deze ook had gezien aan de hand van andere bronnen.

De annotaties zijn zeer beperkt, want de meesten verwijzen naar stukken, die in schrijver's veeldelige bronnenverzameling zijn afgedrukt. Daardoor worden bepaalde begrippen niet altijd even duidelijk. Herhaaldelijk wordt in de beide laatste delen gesproken over Reliefgoederen, maar pas tegen het slot van het derde deel wordt aangegeven, wat de lezer er onder moet verstaan.

De auteur heeft vele bouwstenen in dit werk aangevoerd, maar deze zijn slechts bestemd voor een vleugel van het grote gebouw. Zelfs de lezer, die iets over de belangrijke grondwetsherziening van 1917 wil weten, zal in dit boek, waarin de geschiedenis van Nederland in de eerste wereldoorlog wordt beschreven, tevergeefs naar dit onderwerp zoeken. Wij moeten nog wachten op de beschrijving van Nederland in de eerste wereldoorlog.

J. Verseput.

COMMISSIES

DIDAKTIEKCOMMISSIE

A.P. DIJKSTRA, *voorzitter*, H. Mesdagstraat 1, Meppel, tel. 05220-53559.
MEJ. C.C.A. BRIËT, *secrètaresse*, Buurtweg 56, Ederveen, tel. 08387-1944
A.C.E. JANSE, *penningmeester*, Oranjelaan 13, Castricum, tel. 02518-53548, postrekening 1561752
t.n.v. de penningmeester Didaktiekcommissie V.G.N.
J. BROUWER, Elst (Gld).
P.H.F. GIELES, 's-Hertogenbosch.
C.J. LEIJH, 's-Gravenhage.
L.G. DALHUISEN, Warmond.
J.G. TOEBES, Nijmegen.

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

DRS. H.W. TIMMER, Kogeldistel 64, Rotterdam-3014, tel. 010-215347, *voorzitter*
DRS. K. van DIJK, Spechtstraat 7, Zwijndrecht, tel. 078-25843, *1e vice-voorzitter*, beleid colleges.
DRS. J.H. VINK, Delflandstraat 69, Nootdorp, tel. 01731-8496, *2e vice-voorzitter*, conferenties.
P.W. BROUWER, Esdoornlaan 1, Rotterdam-3012, tel. 010-226431, *1e secretaris*, interne zaken.
J.G. KIKKERT, Karekietlaan 12, Oostvoorne, tel. 01885-2926, *2e secretaris*, organisatie en administratie van de collegedagen.
W. BACHMAN, Veld en Beemd 65, Krimpen a.d. IJssel, tel. 01807-5429, *Penningmeester*.

AFDELINGEN

De organisatie van de postacademiale colleges in de diverse plaatsen is in handen van de besturen van de V.G.N.-afdelingen.

De adressen van de *afdelingssecretariaten* zijn:

<i>Alkmaar:</i>	Lindenlaan 12, Bergen N.H.	<i>Haarlem:</i>	Noorderdreef 160, Vennep.
<i>Arnhem:</i>	Kinkelenburglaan 2.	<i>Heerlen:</i>	Leenderkapelweg 27, Schaesberg.
<i>Amsterdam:</i>	Anton Mauvelaan 7, Nederhorst ten Berg.	<i>Hengelo:</i>	Th. de Keyserstraat 276, Enschede.
<i>Den Bosch:</i>	Philips de Tweedestr. 51.	<i>Leeuwarden:</i>	Gerard ter Borchstraat 19.
<i>Breda:</i>	Bavelselaan 224.	<i>Maastricht:</i>	Veldspaatstraat 23.
<i>Eindhoven:</i>	Junolaan 16.	<i>Rotterdam:</i>	Kamperfoelielaan 15, Oostvoorne.
<i>Goes:</i>	Spanjaardstr. 37, Middelburg	<i>Utrecht:</i>	J.F. Kennedylaan 131, Woudenberg.
<i>Groningen:</i>	Kamperfoelieweg 42, Paterswolde.	<i>Venlo:</i>	Groenstraat 244.
<i>Den Haag:</i>	Lindenstraat 22, 's-Gravensande.	<i>Zutphen:</i>	Gerstekamp 12, Warnsveld.
		<i>Zwolle:</i>	Stevinstraat 11, Harderwijk.

MAVOCOMMISSIE

A.L. VERHOOG, *voorzitter*, Drakenstein 8, Leiderdorp, tel. 01710-91003
C.S. RUTSEN, *secretaris*, Kerspelstraat 59, Mijdrecht, tel. 02979-4017.
P. DOVES, Zaandam.
P.G. RUYS, Bussum.

COMMISSIE PEDAGOGISCHE AKADEMIES (PEDAK)

L.W. BOOGERT, *voorzitter*, Wielengahof, Delft, tel. 015-563034.
A.J. KAARSEMAKER, *secretaris*, Schepenenlaan 210, Middelburg, tel. 01180-3661.
DRS. D.J. NOORDAM, *penningmeester*, Jan Vethkade 50, Dordrecht, tel. 01850-37781.
P.W. BROUWER, Rotterdam.
BR. EMILIUS GORDIJN, 's-Gravenhage.

In een vorig nummer
van KLEIO wezen wij
u op de nieuwe prijzen
van onze serie bronnen-
boeken:

SPOORZOEKERS

Vraag op tijd een set ter inzage!

uitgeverij j.h. gottmer

postbus 555 haarlem
telefoon 023-237150